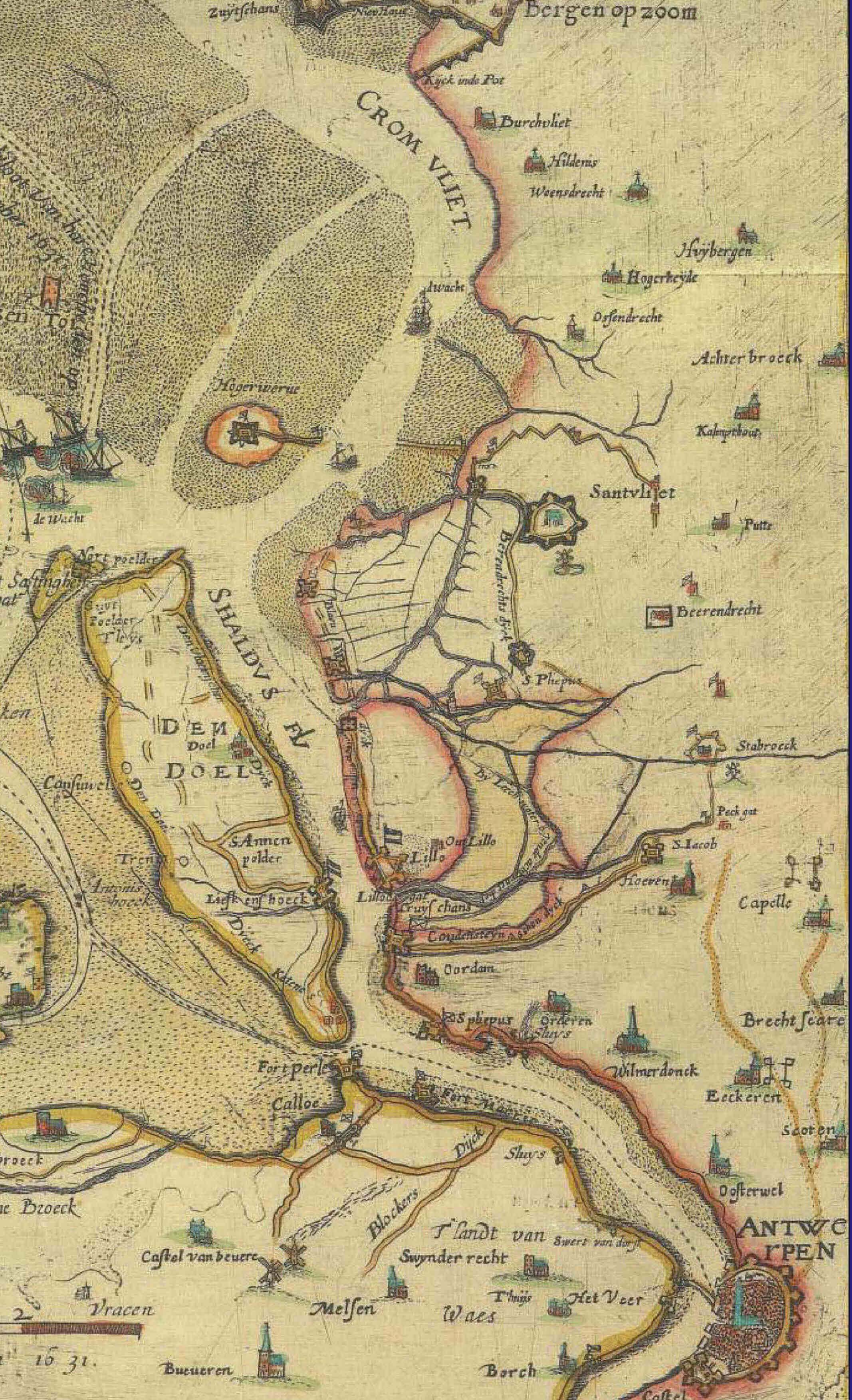

TIJDING 2015-3 Kroniek van de heemkundekring Het Zuidkwartier

TIJDING 2015-3

INHOUD:

EEN DORP VOL CAFEETJES
DEEL 25 - SLOT
PAGINA 3

COLONEL WITHAKER,
MEER DAN EEN GEWOON SOLDAAT
PAGINA 17

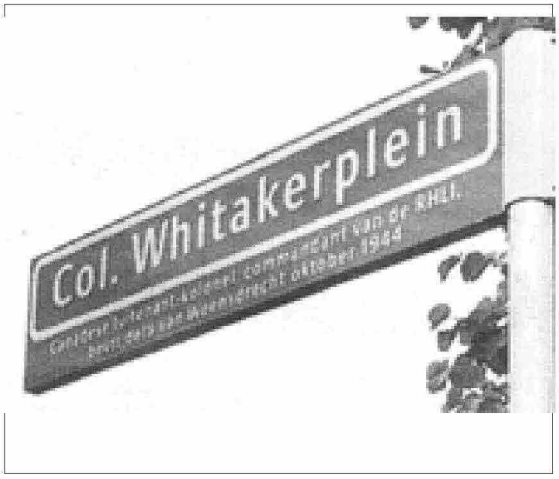

SCHATTEN UIT ONS MUSEUM
DE NIEUWE UNIT
PAGINA 20

JEEL EFKES VREEDE
PAGINA 22

OP STAP MET DE GRONDBOOR
IN WOENSDRECHT
PAGINA 23

DE WOUDLOPER VAN WOENSDRECHT
PAGINA 33

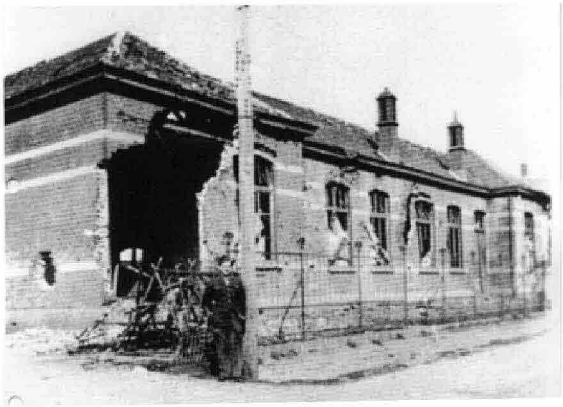

PERIKELEN ROND DE
GEMEENTESCHOOL VAN
WOENSDRECHT, deel 7
PAGINA 38

Voorwoord

In deze Tijding het slot van *Een Dorp Vol Cafeetjes*. Wie kon in 2004 bevroeden dat we na zo'n dikke tien jaar nog steeds aan de borreltafel zitten. Af en toe 'n kleine adempauze, doordat we gelijke tred wilden houden met de gelijknamige filmserie van Jac van den Bussche en zijn neef John van Dooren. Een heel project.
Af en toe sloeg Jac even een forse zijweg in zoals naar Jaske, de globetrotter (Tijding 2007-1) of De rit met de tram, (Tijding 2007-2), 't Beeldje (Tijding 2008-2). Of losse verhalen die toch binnen de cafeetjesserie vielen omdat hij daar in de buurt beland was en dan even de geschiedenis wilde bespreken, zoals in Tijding 2010-1 apart De Hille/Het Roomse Leven in Ossendrecht, Tijding 2010-3 Polderjongens en in Tijding 2011-3 nog eens Polderjongens apart en Dennenheuvel in Tijding 2012-2).
We hebben 388 pagina's lang (!) van deze serie genoten. Hartelijk dank Jac en John. Wij zijn overigens niet de enigen die waardering hebben voor al hun inspanningen want afgelopen mei kregen de heren Jac van den Bussche en John van Dooren het *Ostrechts lintje* voor hun werk. Pagina 3.

Ook de serie *Perikelen rond de gemeenteschool van Woensdrecht* van Jan van Elzakker loopt bijna ten einde. Pagina 38. In de volgende Tijding zal nog één hoofdstukje komen rondom de perikelen buiten het schoolgebouw.

Nadat Willem de Weert ons in de vorige twee Tijdingen 50 jaar mee terug genomen heeft met zijn artikelen over de Whisky Four-crash wil hij ons nu deelgenoot maken van een opwindende sprong in de tijd -een aanzienlijk grotere dan die 50 jaar- op de Brabantse Wal. Pagina 23.

In dit jaar dat we 70 jaar bevrijding herdenken twee onderwerpen die met de oorlog te maken hebben. Zo nemen we de speech over die Jan van Elzakker hield bij de onthulling van het Colonel Withakerplein, pagina 17. En een oorlogsverhaal aangeleverd door Louis Minnebach. Pagina 33.

Verder zijn er zeer welkome kleinere bijdragen van onze dialect- en museumgroep. Een beetje afwijkend is de museumrubriek deze keer wel omdat we melding willen maken van de nieuwe unit ten behoeve van onze tijdelijke tentoonstellingen. Pagina 20.

Veel leesplezier
De redactie

Inhoud:

- Voorwoord ..... p. 02
- Een dorp vol cafeetjes, Slot, deel 25, *Jac van den Bussche en John van Dooren* ..... p. 03
- Colonel Withaker, meer dan een gewoon soldaat, *Jan van Elzakker* ..... p. 17
- Schatten uit ons museum Den Aanwas, de nieuwe unit ..... p. 20
- Jeel efkes vreede, *Jan Luysterburg* ..... p. 22
- Op één dag twee miljoen jaar terug in de tijd, *Willem de Weert* ..... p. 23
- De woudloper van Woensdrecht, *aangedragen door Louis Minnebach* p.33
- Perikelen rond de gemeenteschool van Woensdrecht, deel 7, *Jan van Elzakker* ..... p. 38
- Informatie voor de lezer, *redactie* ..... p. 52

EEN DORP VOL CAFEETJES (deel 25)

door Jac van den Bussche en John van Dooren

Hageland - SLOT

Het Hageland is, zoals wij dat nu kennen, behalve een straatnaam een hoofdzakelijk agrarisch gebied dat bestaat uit een hoog en een laag deel. Dit zijn de uitlopers van de Brabantse Wal. Het hoge deel ligt ten zuiden van de Molenstraat tot aan het Puts Molentje tot en met de Middelstraat. Vanaf de Middelstraat, waar we nu verder gaan, tot aan de Laagstraat en Koeleweg loopt het landschap geleidelijk over naar een ± 4m lager gelegen gebied, hetgeen het landschap een mooi glooiend karakter geeft. Het lage deel reikt tot aan de Belgische grens.

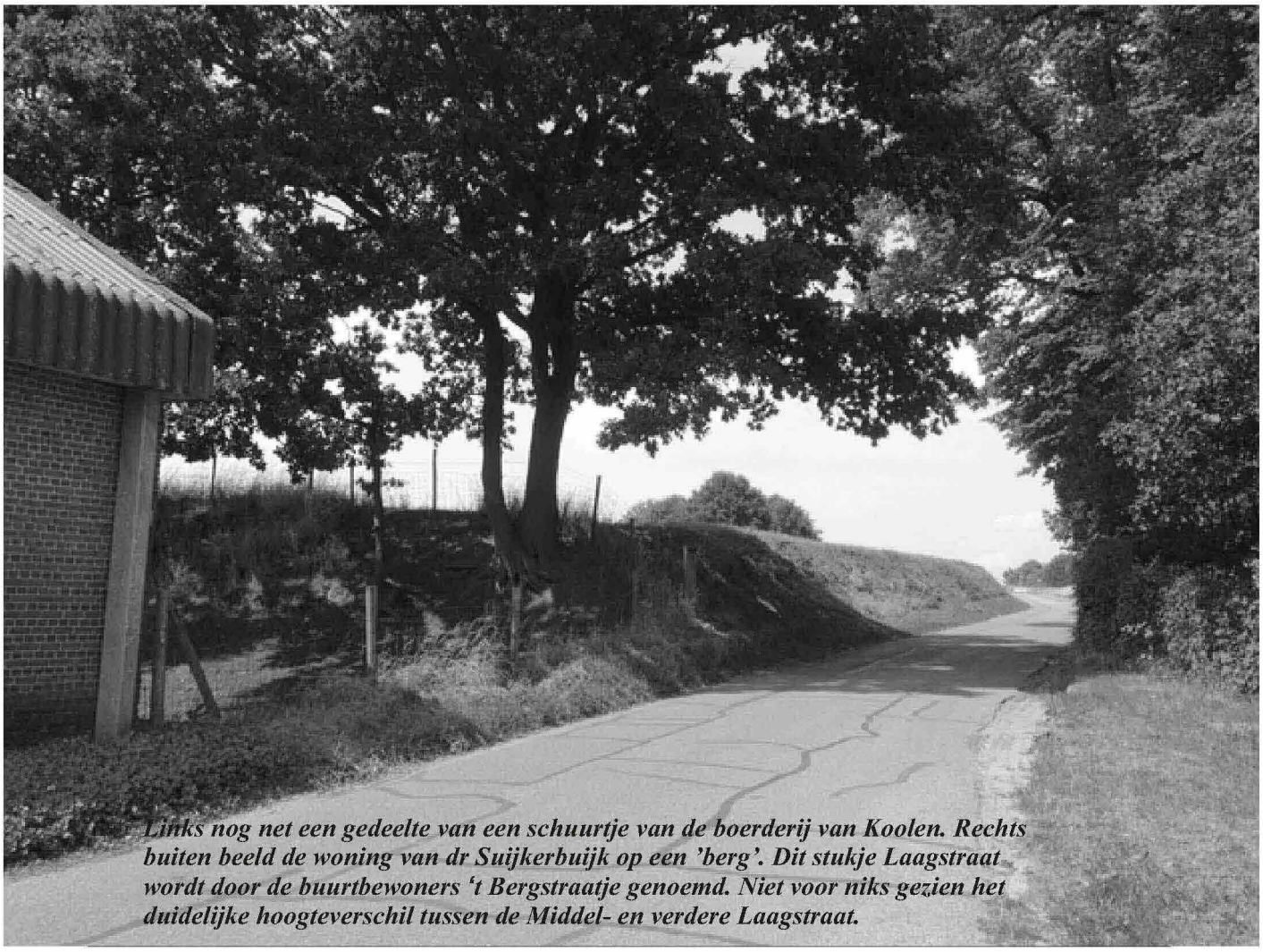

Links nog net een gedeelte van een schuurtje van de boerderij van Koolen. Rechts buiten beeld de woning van dr Suijkerbuijk op een 'berg'. Dit stukje Laagstraat wordt door de buurtbewoners 't Bergstraatje genoemd. Niet voor niks gezien het duidelijke hoogteverschil tussen de Middel- en verdere Laagstraat.

MIDDELSTRAAT

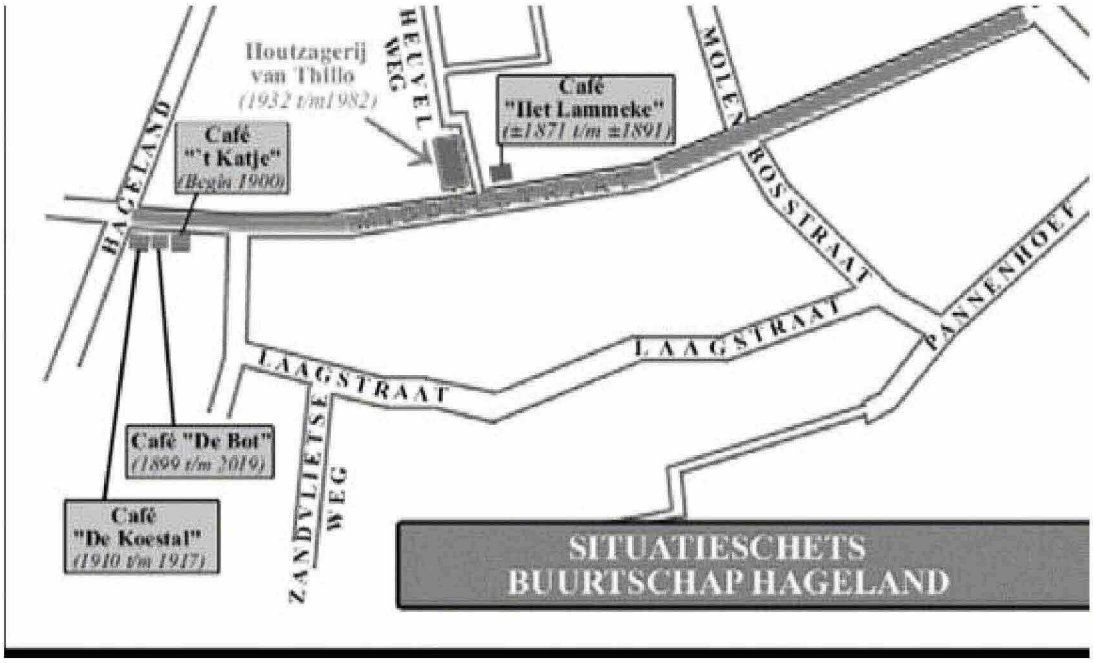

Café De Koestal (±1910 t/m 1917)

De schuur van burgemeester Melsen werd door de nieuwe eigenaar Adrianus Janssens in 1910 omgebouwd tot café. Eerder had hij zijn geluk in de horeca al beproefd aan de andere kant van de kruising met café Hageland, een naam die hij overgenomen had van zijn vroegere overbuurman Bartelomeus Swagemakers. Dat oudste café 't Hageland had in 1832 op de hoek Hageland/Middelstraat gestaan. 67 Jaar later, dus in 1879, was de weduwe van Bartelomeus' kleinzoon, Anna Cleeren, als laatste uitbaatster gestopt.
Adrianus Janssens, die gehuwd was met Catharina Cloots, was een gekende smokkelaar die in 1917 in de gevangenis belandde en aldaar op 19 november 1917 overleed. Na zijn dood werd café "De Koestal" gesloten.

Café De Bot (± 1899 t/m 1910) en Café Het Katje (begin 20e eeuw)

Naast café De Koestal hebben in het begin van de 20e eeuw nog twee cafeetjes gestaan.
Het eerste had de naam De Bot met als uitbaters Petrus Sebrechts en Maria Swagemakers en hier naast stond café "t Katje" met als uitbaters Jacobus Goris en Virginia Musters.
Nadat de cafeetjes gesloten waren vestigde Frans van Thillo, (Frans van Katjes) die in 1944 trouwde met Henriette Hugens (Jet van Katjes), zich in het vroegere café 't Katje. Frans kreeg bekendheid als verhuurder en plaatser van dansorgels. Zo kocht hij in 1972 een Decap orgel dat hij verhuurde onder de naam De Vlinder.
Toen Frans in 1985 stierf nam zijn zoon Leo de verhuur en plaatsing van draaiorgels over. In 2009 zorgde hij tijdens de Ossendrechtse kermis nog voor een draaiorgel in café De Boulevard.

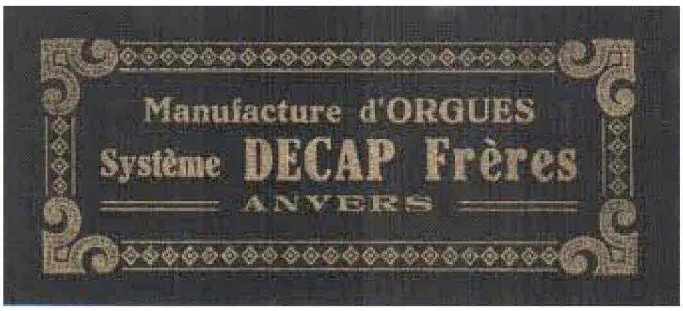

De door Piet Jansen (ofwel Piet de Rat) in 1957 opgerichte accordeonclub De Wilrico's

Als we verder de Middelstraat inlopen passeren we de vroegere woningen van Piet en Fons de Dooij en komen uit bij de woning van Piet Jansen, beter bekend als Piet de Rat. Piet was een gekende accordeonspeler en ook zijn kinderen Willy en Ria bespeelden dit instrument.
De liefde voor de accordeon bracht Piet over op de jeugd; hij was dan ook in 1957 de oprichter en leider van accordeonclub "De Wilrico`s". Toen Piet met zijn gezin in 1963 naar Zandvliet verhuisde werd de vereniging opgeheven.

Houtzagerij van vader Sjef en zonen Piet, Willem en Frans van Thillo (1932 t/m 1982)

Op de hoek Middelstraat /Heuvelweg had sinds ongeveer 1932 Sjef van Thillo een houtzagerij waarin vanaf 1957 ook zijn zonen Piet, Willem en Frans meewerkten. De werkzaamheden bestonden met name uit het afzagen van bomen in de bossen van Zuidwest-Brabant. Sjef was hiermee begonnen nadat hij een stuk van zijn hand was kwijtgeraakt op de steenfabriek van het Geleg en daardoor ongeschikt om dat werk daar verder uit te voeren. Een bedrijfsongeval dus.

De afgezaagde bomen werden verwerkt voor gebruik als mijnhout, besteld door de firma Heuvelmans uit Swalmen. Verder werden de boomstammen als "papierhout" geleverd aan de papierfabriek Daams in Tilburg. Uiteraard ging dit alles gepaard in goed overleg met Staatsbosbeheer.
Toen de gebroeders van Thillo in 1982 allen de pensioengerechtigde leeftijd hadden bereikt, stopten zij en werd hun houtzagerij opgeheven.

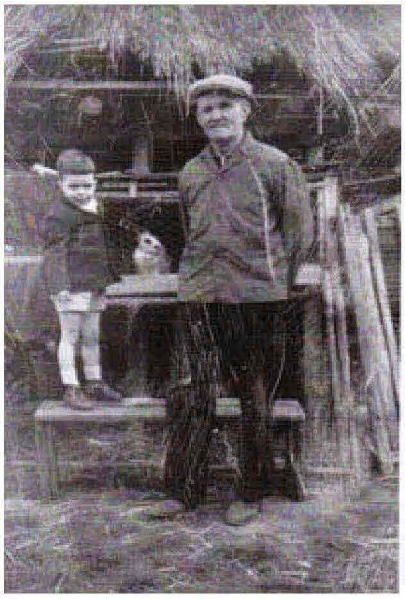

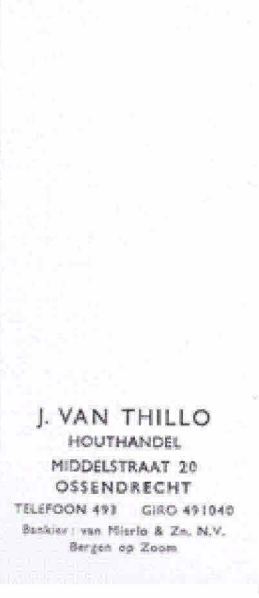

Café Het Lammeke (± 1871 tot ± 1891)

Na de splitsing Middelstraat/ Heuvelweg komen we bij de plaats waar vanaf 1871 t/m 1891 café Het Lammeke gestaan heeft.
Behalve dat Bernard Cleeren en Johanna Musters eigenaar waren, zijn van dit piepklein cafeetje, niet groter dan 18m², verder geen gegevens bij ons bekend. Bernard overleed in 1891 waarna het cafeetje werd gesloten.

Aan het einde van de Middelstraat stond vanaf ± 1760 de hoeve van de familie Venne. Deze hoeve is eind 2013 afgebroken om plaats te maken voor een woonhuis.

LAAGSTRAAT

In de Laagstraat stonden in het verleden voornamelijk boerderijen.
Bewoners hiervan zijn families met in het Hageland bekend klinkende namen, zoals Van de Bergh, Koolen, Withagen, Jansen en Vermeulen.
Langzaam maar zeker verdwijnen de boerderijen hier uit het straatbeeld, maar toch zijn er nog boeren die in de toekomst blijven geloven. Arjan en Johan, twee zoons van Fons Vermeulen, hebben hun bedrijf in de Laagstraat de laatste jaren zelfs drastisch uitgebreid.

Verderop in de Laagstraat, in het gebied dat bekend staat onder de naam De Pappot, liet omstreeks 1980 groentehandelaar Fatels uit Barendrecht een verzamel- en verwerkingsbedrijf zetten waar boeren van de Oostheij, die contracten met hem hadden afgesloten, hun vers geoogste producten konden brengen.

Fatels overleed al op 39-jarige leeftijd, waarna zijn echtgenote de zaak waarnam. Enkele jaren later verkocht zij het bedrijf aan de firma Holland Crop, vallende onder groente- en fruitleverancier Bakker Barendrecht. De supermarktketen Albert Heyn is o.a. een van hun grootste afnemers. Dagelijks zien we dan ook vele vrachtwagens van Bakker Barendrecht de verse producten van de boeren op het Hageland bij Holland Crop laden om er de winkels in zowel Nederland als België mee te bevoorraden.

→

In het jaar 1755 is tijdens een wolvenjacht in een bos ten zuiden van de Laagstraat een roedel wolven gevangen.
Naar verluid werden er tot omstreeks het jaar 1900 wolven in West-Brabant waargenomen.

Wolvenjacht te Ossendrecht in 1755

P.L.Leget-Kuijlen en J.N.Leget
Dr. Hermanslaan 36, 5348 JK Oss

In een bos, toebehorende aan de erfgenamen van wijlen Nicolaas de Bruijn, ten zuiden van de Leeghstraat onder Ossendrecht, is op 20 juni 1755 een roedel wolven, een reu en drie teven, gevangen door Jan de Moor, Jan Baptist Bries, landlieden, wonende aan de Leeghstraat; Leonard David Deijts, gepensioneerd cornet ten dienste van deze landen, Cornelis van Lindonck, schepen en Jan van de Moer met twee zonen, wonende op de Hoeve, de Couweheijde, onder Putte.

Bron: RANB, Ossendrecht R 39, f 19.

Café De Oostheij (± 1825 t/m ± 1865)

In de Laagstraat hebben door de eeuwen heen twee cafés gestaan. Zo stond er vanaf ± 1825 t/m ± 1865 café De Oostheij op de plaats waar nu de hoeve van graanboer Hugo Jansen staat. De uitbaters van dit café waren veehandelaar Jacobus Cornelissen en zijn vrouw Anna Dimphina van As.

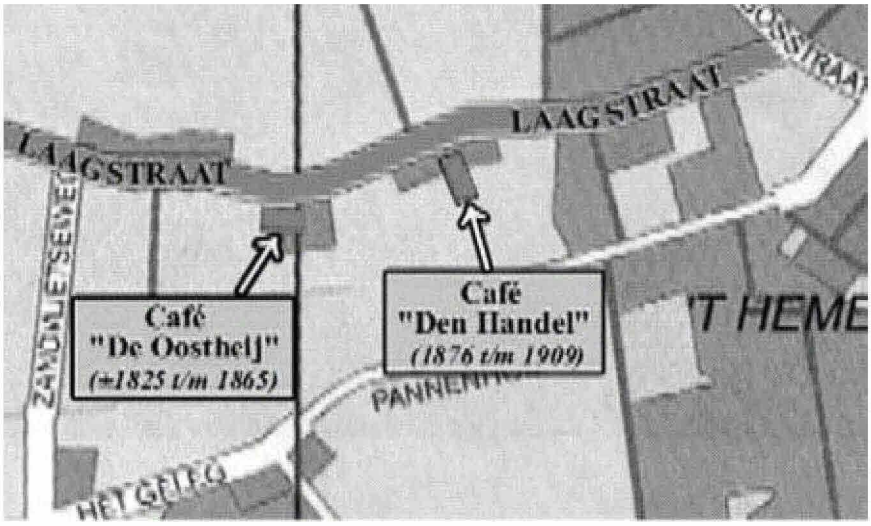

Café De Handel (1876 t/m 1909)

Zo'n 100 m verder oostwaarts stond vanaf 1876 café De Handel van polderjongen ↓ Hugo Verdult en zijn vrouw Anna Isobella van Linden. Toen zij naar Londen vertrokken hadden ze het al in 1909 verkocht aan landbouwer ↓ Ludovicus van de Bergh en Mathilda Hugens, die het café sloten.

PUTSEWEG

Legerplaats Ossendrecht** (1952 t/m 1983 t/m 1996) **De Koningin Wilhelminakazerne

We maken een klein sprongetje en gaan naar de Putseweg waar in 1952 begonnen werd met de bouw van een militaire kazerne die de naam Legerplaats Ossendrecht kreeg, een naam die in 1983 gewijzigd werd in Koningin Wilhelminakazerne.

In oktober 1952 werd de kazerne in gebruik genomen en de eersten die hier kwamen waren soldaten van het Korea- en het Surinamedetachement en van het Centrale Opleiding Administratief Kader, het zgn. COAK. Niet lang daarna, 1 februari 1953, voltrok zich de watersnoodramp. Onmiddellijk werd de kazerne gebruikt als tijdelijke opvangplaats voor de slachtoffers hiervan. De laatste evacués vertrokken eind april 1953.
Hierna kregen op de Legerplaats Ossendrecht ongeveer 1/3 van alle Nederlandse dienstplichtige militairen een basisopleiding voor artillerie- en luchtdoelartillerie, alsmede voor de verbindingsdienst. Per lichting waren dat ongeveer 2000 à 2500 dienstplichtigen, wat op jaarbasis neerkwam op zo`n 15000 personen.
Nadat in 1973 de artillerie uit Ossendrecht vertrok werd er het Commando Herhalingsoefeningen geplaatst, waar de reeds afgezwaaide soldaten opgeroepen werden om voor enkele weken terug op herhaling te komen. Tevens werd een gedeelte van de militaire rijschool, de jeeps en de motoren, overgebracht van de Cort Heyligers* Kazerne in Bergen op Zoom naar Ossendrecht.

In 1983 werd de naam Legerplaats Ossendrecht gewijzigd in Koningin Wilhelminakazerne, een gelegenheid waar de toenmalige koningin Juliana bij aanwezig was.
In de loop der jaren liep het aantal rekruten steeds verder terug, waardoor er plaats vrij kwam en op de legerplaats het Centrum Voor Vredesoperaties (CVV) gevestigd kon worden.
Vanaf toen werden hier dan ook opleidingen voor de internationale missies gegeven, zoals de uitzendingen naar Libanon (UNIFIL vanaf 1979 t/m 1985) en Joegoslavië (UNPROFOR vanaf 1992 t/m 1994).
Midden jaren negentig verloor de kazerne echter ook deze functie en hoewel de gebouwen inmiddels waren aangepast aan de eisen van die tijd, werd in 1996 de Koningin Wilhelminakazerne gesloten, mede doordat er sindsdien geen dienstplichtigen meer werden opgeroepen.

Eind 1997 kregen de gebouwen een nieuwe bestemming. De voormalige kazerne bood onderdak aan ruim 450 asielzoekers. Ze verbleven tot 31 maart 2004 in de elf gebouwen die voor bewoning geschikt waren gemaakt.

** G.M. Cort Heyligers was luitenant-generaal en leefde van 1770 tot 1849. Vocht voor Napoleon in Rusland en kreeg het Légion d'Honneur. Na terugkeer van de Oranjes trad hij in Nederlandse dienst en kreeg de militaire Willemsorde voor zijn aandeel in de Tiendaagse Veldtocht tegen de Belgen.*

KMT (nu oorlogsmuseum) & PMT

Bij een legerplaats hoort uiteraard een militair tehuis, zo ook in Ossendrecht. Hier werden in 1954 twee tehuizen gebouwd, te weten het Katholiek Militair Tehuis, KMT genoemd, en het Protestants Militair Tehuis, PMT genoemd. De militairen konden er, als zij dat wilden, in hun vrije tijd wat ontspanning zoeken.
Met het sluiten van de kazerne werden gelijktijdig ook deze tehuizen gesloten. Het PMT werd afgebroken maar het KMT bleef als woonruimte bestaan. De uit Zeeland afkomstige Jan de Jonge en zijn vrouw Janneke kochten dit pand in 2004.

Jan de Jonge heeft tot op de dag van vandaag één grote passie, namelijk het verzamelen en tonen van militaire voorwerpen uit de Tweede Wereldoorlog. En waar hij in Zeeland al van droomde realiseerde Jan, met behulp van enkele vrijwilligers, in zijn nieuwe woonplaats. In korte tijd richtte hij een geweldig museum in met een unieke en leerzame collectie uit de periode 1939 en 1945. Een aanwinst voor onze streek.

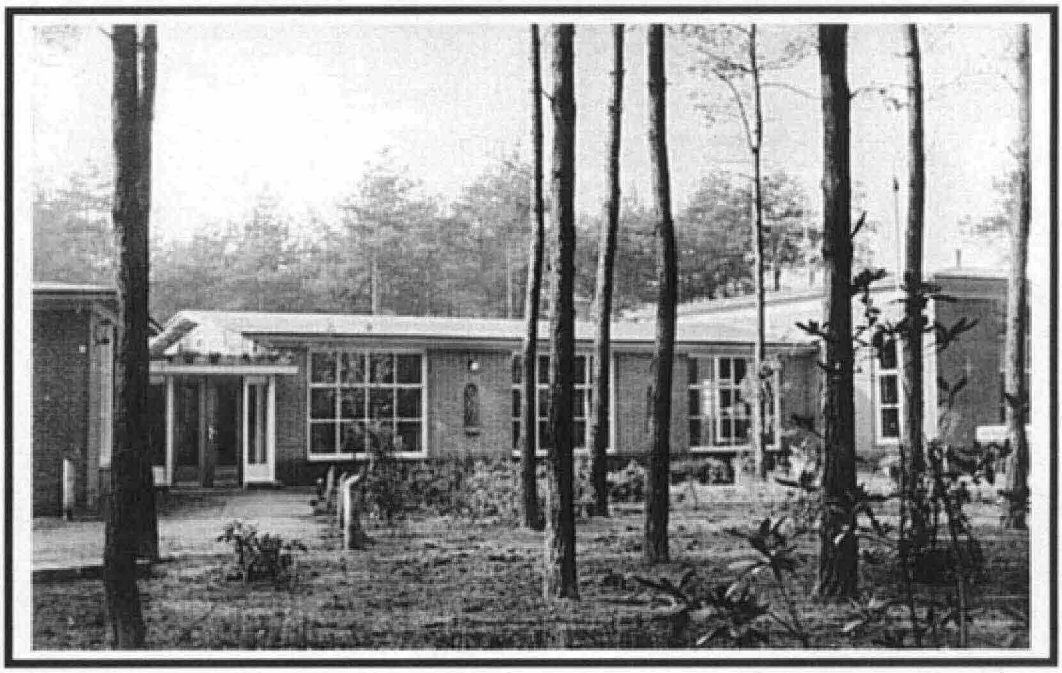

Jan en Janneke de Jong begonnen in het voormalige gebouw KMT na 2004 hun museum over de Tweede Wereldoorlog.

PANNENHOEF

Organische Chemische Industrie Ossendrecht- OCIO *(1954 t/m 1957);*
N.V. Pyrotechniek*(1967 t/m 1972);*
Poly Boats*(1974 t/m 1982);*
Politieacademie*(1985 tot heden)*

We gaan weer terug richting Ossendrecht en komen terecht in de Pannenhoef, lopende door een gebied dat tot het jaar 1900 bekend stond als De Pappot en vanaf begin 20e eeuw als Het Hemeltje.

In 1953 viel de beslissing dat er een trotylproductiefabriek aan de Pannenhoef gebouwd zou worden. De fabriek kreeg de naam O.C.I.O. hetgeen staat voor Organische Chemische Industrie Ossendrecht.

In 1954 werd de fabriek opgestart en amper drie jaar later, 18 januari 1957, omstreeks kwart over tien in de avond, ontplofte hier een van de drie ketels waarbij helaas twee dodelijke slachtoffers te betreuren waren. Dit betekende ook meteen het einde van de O.C.I.O.

Ketels vlogen aan flarden

Ontploffing en felle brand in kruitfabriek te Ossendrecht

Eén dode en een zwaar gewonde

(Van onze speciale verslaggever)

OSSENDRECHT, 19 jan. — Een hevige ontploffing heeft gisteravond tegen half elf de bewoners van Ossendrecht en omgeving opgeschrikt. Zelfs tot vijftien km in de omtrek hoorde men een enorme knal.

Militairen uit het kamp Ossendrecht, die naar buiten renden en meenden, dat een straaljager in de omgeving was neergestort, kwamen tot de ontdekking dat de z.g.n. kruitfabriek, de N.V. Chemische Industrie te Ossendrecht een brandende fakkel gelijk was geworden. De toren van het bedrijf braakte omafgebroken vuurstralen en vonken uit en van tijd tot tijd hoorde men explosies.

De direct gealarmeerde brandweren van Ossendrecht en omliggende plaatsen bestreden het vuur energiek, doch werden gehandicapt door het gevaar van nieuwe ontploffingen.

Tegen twaalf uur was men het vuur meester. Toen bleek dat een man, die zich in de toren had bevonden op het moment van het uitbreken van de brand was omgekomen. De bedrijfsleider werd zwaar gewond.

Het bedrijf werkte met slechts zes mensen. Daaraan is het vooral te danken dat het aantal slachtoffers niet groter is. Hoe de brand is ontstaan, is niet bekend. Met het onderzoek was men hedenochtend nog bezig.

Nadat een enorme vuurzee in de toren was ontstaan ontploften de in het bedrijf zich bevindende ketels. Zij vlogen aan flarden uit elkaar. De in de brandende toren omgekomen werknemer is de 32-jarige gehuwde Cornelis Veegers uit Ossendrecht. Hij had een kind. De bedrijfsleider, de 47-jarige C. Gaakes, heeft zware verwondingen opgelopen en is in ernstige toestand naar het ziekenhuis te Bergen op Zoom vervoerd. Een derde man werd licht gewond.

Na die tijd vestigden zich achtereenvolgens nog wel enkele andere bedrijven op het terrein, zoals munitiefabriek NV Pyrotechniek vanaf 1967 t/m 1972, en vanaf 1974 t/m 1982 had botenbouwbedrijf Poly Boats hier zijn montagehal, waar kajuitzeiljachten in elkaar gezet werden.

In 1985 werd door de Nederlandse overheid bepaald dat het voormalige fabrieksterrein omgebouwd zou worden tot een opleidingscentrum met een oefendorp ten behoeve van de Nederlandse politie. Zo geschiedde en in de loop der jaren is dit centrum uitgebouwd tot een unieke politieacademie die de politie de mogelijkheid biedt om in teamverband een oefening of training te organiseren op een locatie die hier volledig voor is ingericht.

Café `t Hemeltje (1860 t/m 1927)

Wanneer we verder lopen richting het Geleg passeren we even na de Politieacademie een woonhuis waar de naam `t Hemeltje op staat. Vanaf ± 1612 heeft hier de oude hoeve De Pappot gestaan.
Omstreeks 1860 richtte boswachter Cornelis van den Bergh hier een caféruimte in die hij de naam "'t Hemeltje" gaf. In dit café werden in die tijd regelmatig houtverkoopdagen gehouden.
Toen Cornelis in 1883 overleed werd zijn zoon Jacobus, die gehuwd was met Kaat Koolen, de nieuwe uitbater.

Veertien jaar later werd de hoeve met café `t Hemeltje overgenomen door Cornelis Koolen en zijn vrouw Dien Simons. Toen Cornelis in 1911 overleed trouwde Dien met haar tweede man Cornelius Jansen. Enkele jaren later brak de Eerste Wereldoorlog uit en gedurende deze vier jaar durende oorlog was het café vooral geliefd bij de smokkelaars die hier hun geld flink lieten rollen.
In 1927 werd café `t Hemeltje gesloten en pas in de jaren 60 van de vorige eeuw werd de boerenschuur gesloopt.
In 1988 kocht familie De Blank de inmiddels verbouwde woning en tot op heden wonen zij nog steeds in de bungalow waar de naam `t Hemeltje op de muur herinnert aan het café van destijds.

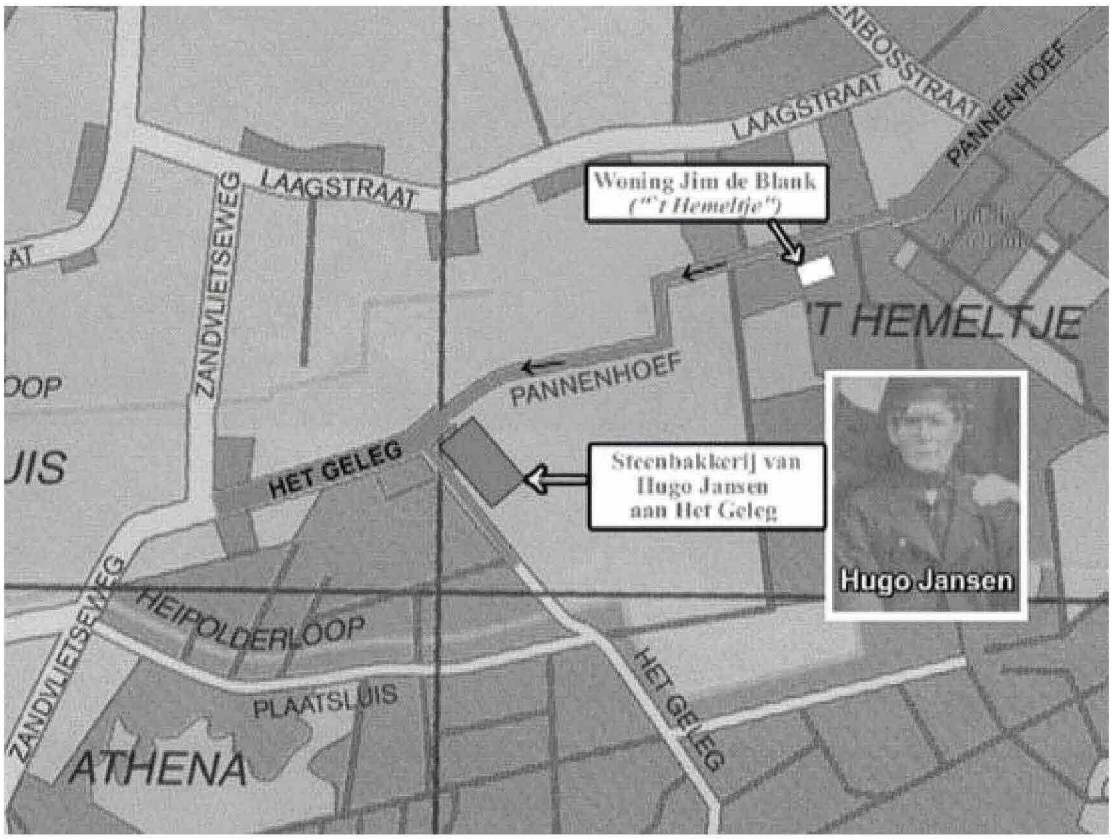

*De naam **Het Geleg** is ontstaan doordat steenbakker Hugo Jansen er na het bakken van de stenen deze ter plaatse te drogen **legde**.*

Steenbakkerij van Hugo Jansen (1845 t/m 1917)

In Ossendrecht hebben met name in de 19e en 20e eeuw veel steenbakkerijen gestaan, zoals onder meer in De Kuil, langs de Weg Naar Huijbergen, de Bevrijdingstraat, de Breestraat en bij het Puts Molentje. Als we nu vanuit de Pannenhoef verder westwaarts het zandpad in lopen, komen we terecht in Het Geleg. Hier begon Hugo Jansen, boer van beroep, in 1844 daarnaast met een steenbakkerij.

Leem, duinzand en brandhout waren in de buurt voldoende voorradig en in 1845 was het dan zover dat Hugo de vergunning kreeg. Er werd een overkapping geplaatst voor het drogen van stenen en een steenbakker aangeworven waarna begonnen kon worden met het steken van leem en het vormen, drogen en bakken van de stenen in een eenvoudige oven. Om te drogen **legde** men de stenen gewoon op de grond, vandaar de naam Het Geleg. Ook in Huijbergen noemde men zo'n droogplaats Het Geleg.

In 1846 trad Hugo in het huwelijk met de uit Zandvliet komende Maria Carpentier en ging wonen in de Laagstraat.

Vlakbij de steenbakkerij bouwde Hugo in 1848 zijn nieuwe boerderij, opgetrokken van zelfgebakken steen. Enkele jaren later werd een nieuwe veldoven aangelegd waardoor de steenproductie verhoogd kon worden.

De kwaliteit van de steen moet goed geweest zijn want onze R.K. Gertrudiskerk werd in 1896 opgetrokken met stenen van Hugo Jansen. Ook het havenhuis aan de Ossendrechtse Kaai en het voormalige kledingmagazijn De Vlinder op het dorp zijn gebouwd met stenen van Het Geleg.

In het jaar 1885 trok Hugo zich terug uit de zaak en tien jaar later overleed hij op 76-jarige leeftijd. Met zijn dood verloor Ossendrecht een veelzijdig en markant persoon, een man die tijdens zijn leven nog veel meer had gedaan dan alleen het boerenbedrijf en de steenbakkerij.

Zo had hij in 1848 bij de bouw van zijn boerderij hierin ook een broodbakkerij en een klein kruidenierswinkeltje ingericht. In 1859 liet hij zelfs een rosmolen aanbrengen zodat hij zijn eigen graan kon malen voor het bakken van brood.
Verder was Hugo onder meer actief in het kerkbestuur en de gemeenteraad waarin hij zelfs vanaf 1891 t/m 1893 fungeerde als locoburgemeester.

Toen Hugo Jansen in 1885, de steenbakkerij en maalderij had overgegeven aan zijn zoon Toon, werd de hoeve opgedeeld in twee woongedeeltes. Toon betrok het westelijk deel met de steenbakkerij, maalderij, winkel en broodbakkerij, terwijl zijn broer Jac het oostelijk deel van het pand betrok en de boerderij ging beheren.

→ *Hugo Jansen met vrouw Maria Carpentier en hun kinderen.*

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

MARIA ANNA CAPENTIER

geboren te *Santvliet*

Echtgenoot van

HUGO JANSEN

te *Ossendrecht* overleden in den ouderdom van ruim 82 jaren.

Benauwheid en pijn heb ik ondervonden en de Naam des Heeren heb ik aangeroepen. *Ps. 33, v. 4.*

Zij was bemind bij God en bij de menschen, hare gedachtenis zal in zegening blijven. Eccl. 44.

Die mij hoorde spreken, noemde mij gelukkig en die mij zag, gaf van mij getuigenis .... omdat ik den arme, die weende, en den wees die zonder hulp was, verloste. Job. 29. v. 11.

Kinderen! Eert uwen Vader, en vergeet de zuchten uwer Moeder niet, bemint elkander met broederlijke liefde.
Eccl. 7. v. 29 en 30. Rom. 12. v. 5.

Gij, o Maria, wees mijne beschermster bij uwen Zoon Jesus.

Boekdrukkerij van J. J. H. VERLINDEN, te Bergen-op-Zoom.

REGINA COELI.

CL 780

PREDUIKSGAT 1.1 PAGE 27

Bid voor de Ziel van Zaliger

DEN HEER

HUGO JANSEN,

WEDUWNAAR VAN MEJUFVROUW

ANNA CARPENTIER,

Wethouder der gemeente,

Lid der Confrerie en andere Broederschappen, voorzien van de HH. Sacramenten,

overleden te Ossendrecht, *den 1 Februari 1895, in den ouderdom van ruim 76 jaren.*

Hij was rechtschapen en godvreezend; deed gaarne goed aan een ieder (*H. Bern.*) en God was met hem. *1 Reg. III 19.*

Met recht verwacht ik de hulp van den Heer: want hij verlost diegenen die oprecht van hart zijn. *Ps. VII, 11.*

Luistert nu, *mijne kinderen*, naar uwen vader. Dient den Heer in waarheid en tracht te doen wat Hem behaagt. Maant uwe kinderen met zorg aan werken te beoefenen van rechtvaardigheid en barmhartigheid, God te gedenken en Hem ten allen tijde te loven in waarheid en uit al hunne krachten. *Tob. XIV, 10, 11.*

Wij hebben hem bemind — laat ons zijner gedachtig wezen totdat wij hem door onze gebeden in het verblijf der gelukzaligen hebben gebracht. *H. Ambros.*

Onze Vader. Wees Gegroet.

R. I. P.

Typ. J. Van Poll-Suykerbuyk, Roosendaal.

De familie van Jac Jansen

De familie van Toon Jansen

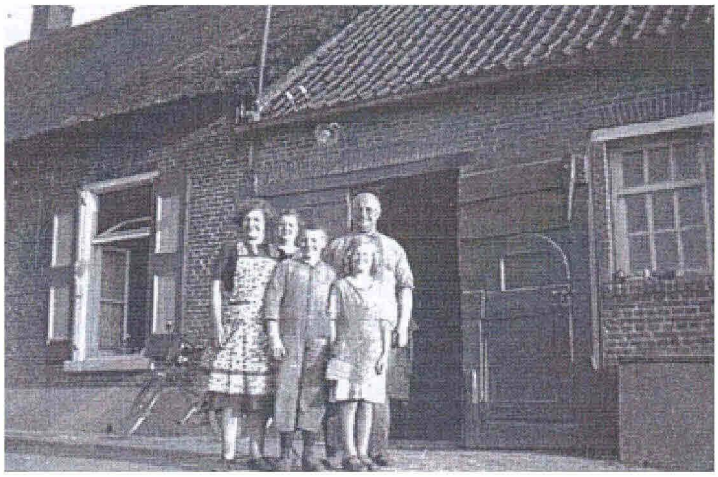

De familie van Stan Jansen

Toon overleed in 1917 en dit betekende na 72 jaar het einde van de steenbakkerij. Wat rest is de straatnaam Het Geleg die ook nu nog steeds herinneringen oproept aan de oude steenbakkerij van weleer.

Na de dood van Toon kwam zijn zoon Stan, die gehuwd was met Nellie Verrest, bij zijn moeder op Het Geleg wonen en nam de taak van zijn vader over, met uitzondering dan van de steenbakkerij, waarmee ze, zoals reeds vermeld, gestopt waren.
In 1928 volgde de sluiting van de broodbakkerij terwijl het kruidenierswinkeltje bij de verbouwing in 1945 gesloten werd.
De maalderij werd voortgezet en na de verbouwing werd op de muur 'Maalderij Sint Antonius' geschilderd en van deze heilige een beeldje geplaatst in een nis in de voorgevel van hun woning.

Stan overleed in 1954 en werd opgevolgd door zijn zoon Louis die in 1955 besloot de maalderij te stoppen om zich toe te gaan leggen op het boerenbedrijf. De naam Maalderij werd vervangen door Boerderij Sint Antonius. Samen met zijn neef en buurman Willem Jansen, een zoon van Jac, bleven zij naast elkaar boeren op Het Geleg.
In 1988 werd de hoeve verkocht waarna met de afbraak van de oude gebouwen in 1991 begonnen werd. Het enige wat nu in 2015 nog overeind staat zijn de schuren van de boerderij die gebouwd zijn in 1936 op de plaats waar voordien de steenbakkerij gestaan heeft.

Op de plaats waar de boerderij Sint Antonius gestaan heeft staat nu een bungalow van de familie Goris. Zie pagina hiernaast boven de boerderij met het Sint Antoniusbeeld ingebouwd.

Naturistencamping Athena *(1958 t/m heden)*

Wanneer we vanaf Het Geleg de Zandvlietseweg in gaan komen we bij Athena.
Deze camping zal in het begin zeker menige Ossendrechtenaar de wenkbrauwen hebben doen fronsen en wel omdat het hier om een naturistencamping ging, hetgeen halverwege de 20e eeuw niet zo alledaags was.
Toch kreeg de uit België afkomstige Robert Lambrechts en zijn vrouw Irene, samen met drie andere families, het voor elkaar om in 1958 op een gebied van 6 hectare groot van start te gaan. Zij kozen voor de locatie Ossendrecht omdat in die tijd een naturistencamping in België gewoon niet mogelijk was.

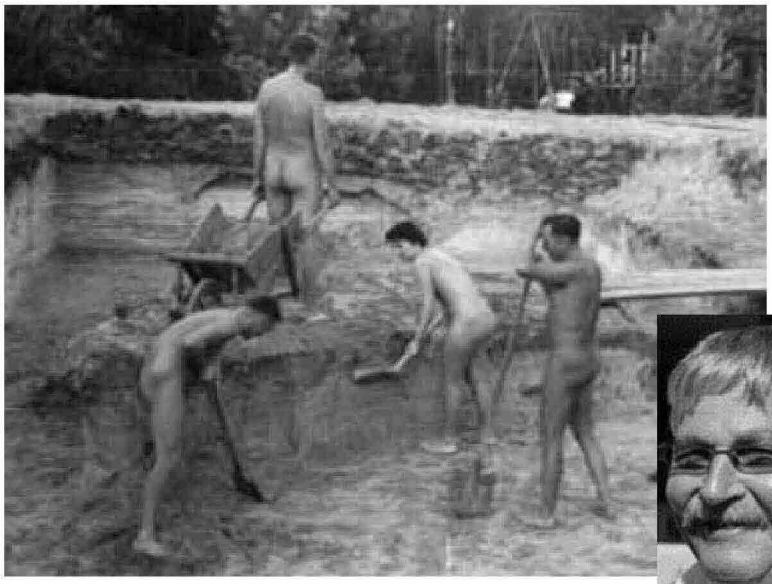

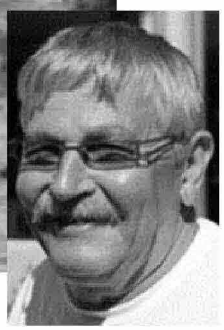

Paul Lambrechts voert nu het beheer over Athena→

Het terrein werd door een hoog en dicht hekwerk omringd zodat je van buitenaf geen inkijk had.
De leden legden zelf de camping aan en zo werd o.a. in 1959 het zwembad met de hand uitgegraven.
Momenteel is Athena onder beheer van Paul Lambrechts, een zoon van Robert en Irene, uitgegroeid tot een van de grootste naturistenverenigingen van Europa.
De camping is nu in 2015 zelfs 14 hectare groot en er staan nieuwe bouwplannen op stapel zoals onder meer de bouw van 60 chalets.

Café Blauw Hoefke (1904 t/m 1924)

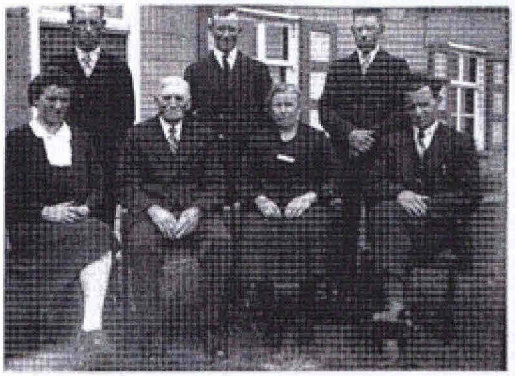

Gezin Egidius Simons - Catharina vd Bergh
Boven: Jac, Joh.Baptiest, Dominicus
Onder: Marie, vader, moeder en Adriaan

Het laatste cafeetje dat we op het Hageland tegenkomen is het Blauw Hoefke dat vanaf 1904 aan de Plaatsluis stond, vroeger de Platluis genoemd.
De uitbater van dit 21m² grote café was Egidius Simons die in 1907 trouwde met Adriana van de Bergh.
Vijf jaar later overleed Adriana waarna Egidius hertrouwde met Catharina, haar zus.

Omdat het café dicht tegen de Belgische grens lag mogen we aannemen dat het Blauw Hoefke vaak door Belgische gasten bezocht zal zijn. Maar ook vele smokkelaars zullen de weg hiernaartoe zeker wel geweten hebben.

Na twintig jaar werd het café in 1924 gesloten en ging de familie Simons zich geheel toeleggen op het boerenbedrijf. ♣

Na meer dan tien jaar cafeetjes zijn we met 25 afleveringen rond. Velen hebben me geholpen, waaronder vooral mijn neef John van Dooren, met wie ik samen 7 films over ditzelfde onderwerp maakte. Voor de Tijding heeft hij tekeningen en aangepaste plattegronden gemaakt en veel zaken uitgezocht van de meest recente tijd. Dank daarvoor.

Maar liefst 151 cafeetjes hebben er ooit in Ossendrecht gestaan en een klein aantal staat er nog. Denk nu niet dat de mensen er voortdurend dronken rondliepen. Houdt in gedachte dat we hier over een periode van bijna 4 eeuwen spreken vanaf het eerste cafeetje in 1648.

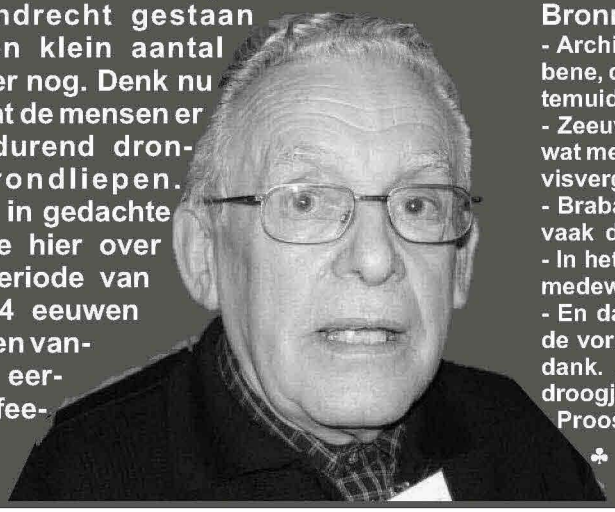

Veel polderjongens begonnen een staminee met het eerder elders verdiende geld. Of ze gingen er een borrel op drinken, in ieder geval brachten ze welvaart in het dorp en het verenigingsleven voer er wel bij. Vooral in periode 1850 – 1950 was het gebruikelijk om naast een andere nering een cafeetje uit te baten. Harde werkers. En ze hadden allemaal een vergunning!

Bronnen:

- Archief Amsterdam, waar ik, zover van huis nota bene, daar het bestaan ontdekte van het dorpje Hontemuide.
- Zeeuws Archief in Middelburg. Hier vond ik alles wat met de Ossendrechtse Kaai te maken had, zoals visvergunningen.
- Brabants Archief in Den Bosch. Daar kwam ik zo vaak dat ik er begroet werd met : *Hallo Ossendrecht.*
- In het archief te Bergen op Zoom kreeg ik prettige medewerking van Rochus van den Bergh.
- En dan natuurlijk de Ossendrechtse bevolking in de vorm van verhalen en foto's. Waarvoor hartelijk dank. Zonder uw hulp zou ik toch maar op een droogje gezeten hebben. Dus: op uw gezondheid. Proost.

♣

Voordracht uitgesproken op 23 september 2015 bij de opening van het Col. Whitakerplein om 14.00 uur in Woensdrecht voor Marty Whitaker, dochter van Colonel (Brigadegeneraal) Denis Whitaker en andere genodigden door Jan van Elzakker, in naam van Heemkundekring Het Zuidkwartier.

Colonel Whitaker, meer dan een groot soldaat!

Wij, de meer dan 500 leden van de Heemkundekring, zijn liefhebbers van de geschiedenis. Vooral als het gaat om de grote wereldgeschiedenis te vertalen naar het kleinschalige, ons heem.
Meestal gevraagd, soms ongevraagd, mogen we adviseren bij het geven van namen in de openbare ruimte. Deze keer deed zich de gelegenheid voor, het in de volksmond sinds de oorlog genoemde Pleintje, een officiële naam te geven toen het vorig jaar gerenoveerd werd gepresenteerd. Hier raakt de grote wereldgeschiedenis het kleine heem: Canada vindt hier weer het dorpje Woensdrecht.
Toen we onlangs in groep 7 en 8 een gastles mochten verzorgen lag daar het accent: die oorlog over heel de wereld, vertaald naar wat daarin de rol was van het dorpje Woensdrecht aan de Schelde.
Als we het boek "The Battle of The Scheldt", De Slag om de Schelde lezen, geschreven door Denis Whitaker in samenwerking met zijn vrouw Shelagh, die journaliste was, wordt de rol van de Canadezen in Woensdrecht en langs de te bevrijden Schelde om Antwerpen te kunnen bereiken als aanvoerhaven, duidelijk.
In dit boek, waarin Whitaker het belang van de herovering van Woensdrecht uitvergroot en de strategie van zijn hoge meerderen als Eisenhower, Montgomery en vele anderen tegen het licht houdt, die er niet al te positief vanaf komen, wordt de rol van de Canadezen in deze strijd om de Schelde duidelijk: zij voelden zich gebruikt als klusjesman en hadden het vuile werk op moeten knappen.
Door zijn reputatie, ervaring en knowhow, gingen bij veel lezers vele jaren na de oorlog de ogen open. In genoemd boek, een van de vele die hij schreef in de jaren 70, meer dan 30 jaar na het einde van de oorlog in '45, neemt hij geen blad voor de mond.
Het boek werd een *indictment* (aanklacht) tegen de hoge Amerikaanse en Britse chefs, die zich permitteerden bijna 13000 jongeren op te offeren onder miserabele omstandigheden in de doorweekte polders van Woensdrecht en Zeeland, in een conflict dat indien verder was gevochten na de inname van de stad Antwerpen, op 4 september 1944, had kunnen worden beslecht in één etmaal!
Een maand later, na de mislukking van het doordrukken van Market Garden richting Arnhem, werd de oorlog een gruwelijke werkelijkheid voor onze directe omgeving en dorpsgenoten van toen.
Het moge duidelijk zijn dat Colonel Denis Whitaker en zijn bataljon met 500 infanteristen niet alléén verantwoordelijk is geweest voor de bevrijding van Woensdrecht. Hij en zijn bataljon Rileys werden, voorafgegaan door, ondersteund, en opgevolgd door verschillende andere regimenten, elk met hun eigen verdiensten in het bereiken van de vollédige bevrijding van Woensdrecht. Na drie weken strijd was er de doorbraak naar Zeeland als resultaat.
Colonel Denis Whitaker mogen we als de bekendste en beroemdste commandant rond de bevrijding van Woensdrecht beschouwen. Hij verdreef vanuit zijn commandopost in de boerderij van de familie Cees van Beek over een lengte van 1 kilometer en een breedte van 500 meter de vijand voor een groot deel *uit de spookstad zonder inwoners,* die Woensdrecht toen was.
Ook de volgende regimenten hebben afwis-

selend met ere aan de strijd rond en in Woensdrecht deelgenomen:
Op de eerste plaats The Royal Hamilton Light Infantry met commandant Denis Whitaker, ook wel The Rileys genoemd, en verder:
The Essex Scottish Regiment
The Royal Regiment of Canada
The Black Watch (RHR) of Canada
The Calgary Highlanders
Le Regiment de Maisonneuve
Les Fusiliers de Mont-Royal
The Queens Own Cameron Highlanders of Canada
The South Saskatchewan Regiment

De restanten van Duitse bezetters rond de kerk en daarboven op de Rijzendeweg werden door de Queens Own Cameron Highlanders of Canada vakkundig verdreven toen ze op zaterdagavond 21 oktober Whitakers overgeblevenen van zijn compagnieën afgelost hadden.
De pas in 2009 jl. overleden Wilford Hiram Kirk, sergeant in dit regiment, kreeg voor zijn moed en dapperheid destijds zelfs de u welbekende Willemsorde en werd daarmee ook een boegbeeld in de geschiedenis van de volledige bevrijding van Woensdrecht.
Enkele ooggetuigen van de Slag om Woensdrecht, of misschien wel beter gezegd: de Hel van Woensdrecht, en hier ook aanwezig, zijn nog onder ons: de heer Frans Somers en mevrouw Jo Verbraak-Iriks.
In die weken was de nu 86-jarige Frans Somers als 16-jarige jongen ter plekke op de steenfabriek; hij was een verbaasde en verbouwereerde toeschouwer daar aan de Ossendrechtseweg. Hij woonde er met zijn familie en zij vluchtten niet omdat niemand betere schuilplaatsen had in de grote ovens dan zij. Zijn vader was er stoker en hun huis stond vrijwel naast de hoge schoorsteen. Frans had vanwege de vrije uitkijk vanaf De Bunt over de polders en Woensdrecht, zicht op vrijwel alle bewegingen van de komende en gaande regimenten. En hij zag veel: onuitwisbare indrukken.
Terwijl Whitaker zorgvuldig de aanval aan het plannen was in het gemeentehuis van het door alle bewoners verlaten Hoogerheide, bevond zich minstens 1 peloton van zijn regiment op de steenfabriek op de Ossendrechtseweg. De fabriek had massieve grote ovens, waarin een groot aantal burgers bescherming zocht voor de razernij overal om hen heen. Ook veel Canadezen zochten er in die weken onderdak. Een boek vermeldt: er werden veel Rozenhoedjes gebeden.
Jo Iriks, gelukkig ook hier aanwezig, was getuige van de laatste exodus uit Woensdrecht op zondag 15 oktober 1944. Alle burgers gingen op de vlucht richting Korteven en Bergen op Zoom. Enkele families, op Het Hooghuys en in de Steenstraat, bleven. Daar was in de vroege ochtend van maandag 16 oktober, Whitakers aanvalsdag, Jo als 11-jarig meisje op het erf tussen hun thuis en dat van de buren getuige van de man tot man gevechten tussen de Canadezen van Col. Whitaker en de Duitsers. Haar broer van 17 werd bij het verlaten van de kelder dodelijk getroffen.

Denis Whitaker kwam graag terug hier. Tijdens diverse bezoeken in de jaren 70, 80 en 90 in de voorbije eeuw getuigde Col. Whitaker van een speciale band met Woensdrecht en haar inwoners. Om 14 oktober 1944 zijn commandopost in te kunnen richten in het gemeentehuis in het totaal verlaten Hooger-

heide moest hij het slot van de grote eiken voordeur eruit schieten. Toen hij twee dagen later in de vroege ochtend de boerderij van de familie Van Beek als hoofdkwartier ging gebruiken, liet hij de grote eiken deur brengen om op te werken met kaarten e.d..
Dat hij destijds die deur kapot had gemaakt gaf hem lang een schuldgevoel. Dus besliste hij tijdens een bezoek later aan Woensdrecht zich te verontschuldigen. De toenmalige burgemeester Herman Klitsie, nodigde hem daarop uit op het gemeentehuis, waar hij door een honderdtal mensen welkom werd geheten. En daar zag hij de al lang gerepareerde eiken deur weer na bijna 50 jaar.
In mei 2001, vlak voor het overlijden van Whitaker, waren Herman Klitsie en zijn vrouw nog te gast thuis bij hem in Oakville. Whitaker onderhield nog met meer mensen uit de streek contacten. Woensdrecht ging hem heel zijn leven aan het hart.
Ter gelegenheid daarvan bood Klitsie een kleine zilveren replica aan van ons (helaas) oude gemeentehuis: inclusief die deur in detail.

Dat Col. Denis Whitaker nog veel meer betekend heeft willen tien kinderen van basisschool De Poorte graag laten horen. They have their own wishes and thoughts:
Annabel:
We know now Colonel William Denis Whitaker. Not only because he was a great soldier when he came in Woensdrecht. He became already famous in August 1942 in the Raid on Dieppe, where he stormed this German occupied port, to test tactics for the D-Day invasion that was to come almost two years later, the 6th of June 1944. He became for Dieppe his first award for valour.
Finn: Two years later in july '44 he was fighting in Normandy where a shell blew up in his face. It was feared he would lose his sight, but in September he was back in action leading his men from the Royal Hamilton Little Infantry, through combat in the area around us. For us he will be a hero forever!
Quentin: But he was not only a great soldier and officer from the so named Rileys. He was a famous sportsman too, when he was young. At the school in Kingston, Ontario, at The Royal Military College he was the captain of the football and ice hockey teams. After graduating in 1937 he was a star quarterback for the Hamilton Tigers of the Canadian football league.
Jens: William Denis Whitaker and his Rileys still fought until March 1945 in the Rhineland in Germany. He was more than 6 months at the front! After the war, Denis Whitaker became general. He retired in 1951, 36 years old. He was, after that, executive with a radio station in Ontario and president of the O'Keefe Brewery.
Niels: We are proud of Brigadier General Whitaker as the author of the famous book 'The Battle of The Scheldt', in which he has quoted literally from the book, 'Woensdrecht en Hoogerheide in de Bange Dagen van hun Bevrijding', written by Willy Groffen and others, in commemoration of the 30th anniversary of The Liberation, 5 May 1975.
Elise: We are proud of our village Woensdrecht, called by Denis Whitaker and other famous historians "The key in the Battle of The Scheldt". Even there are historians who consider the battle of Woensdrecht as the key to the liberation of North West Europe. Colonel Whithaker with his battalion, The Royal Hamilton Light Infantry, did the most important part of the job here in our village.
Fleur: We will thank your father that he liberated our village. Please real-

ize yourself that I am very proud, because you are standing now on the Colonel Whitakerplein on which in earlier times, before and in the Second World War, the farm from my grand grandfather stood. His name was Kees Hopmans and his son was Piet Hopmans, my grandfather. I am proud that the very old tree, The Leilinde, is still there as the witness, who saw everything during those terrible October days. My Grandmother's house was devastated (destroyed) too. That burned down, one week earlier, on the 10th of October in Hoogerheide. We call that neighbourhood since that time De Verwoeste Hoek.

Jildou: We are sad to realize, that famous historians say: "The Battle of Woensdrecht is the battle –that- never-should- have-been"! More than 40 civilians here and more than 350 Canadian Soldiers in this area died.

Sebastiaan: It is a pity that a lot of villagers, mentioned by Denis and Shelagh Whitaker in their book are no longer alive. Leo Timmermans, Piet Jacobs, Leon van Lakwijk, and many others, would have been proud too, with this Col. Whitakerplein.

Martijn: It is for us a great honour you all came from Canada to us, from so far away. It is 'knap' (very, very good!!) he fought and won against the Germans in Woensdrecht. It must be an honour for you too, I think, that this square has got your father's name!

Dames en heren,
Het moge duidelijk zijn: Col. Denis Whitaker was and is for Woensdrecht more than a soldier!
Aldus heeft Woensdrecht met dit plein identiteit erbij gekregen en staat de Liberationroute nog duidelijker op de kaart.
Dank voor uw aandacht.♣

♣♣♣♣

SCHATTEN UIT ONS MUSEUM

U bent gewend dat wij in deze rubriek een schat of meerdere schatten tonen. Ditmaal een andersoortige 'schat' die buiten achter ons museum te vinden is: een nieuwe unit voor onze tijdelijke tentoonstellingen. Afgelopen 12 september is de unit geopend onder belangstelling van de genodigde sponsors en kunstenaars van de plaatselijke kunstgroep STICHTING UIT DE KUNST die er de eerste expositie inrichtten. Thema: *Onze Streek* met schilderijen van: Maria Suijkerbuijk, Annie Dingenouts, Adrie Leenaerts, Toon Wierckx, Rina Madereel en foto's van Humphrey Hekhuizen en Edwin Brosus.

Een onontbeerlijke ruimte om tentoonstellingen te blijven organiseren. Voor onze heemkundekring dus een echte schat.
Dankzij de sponsoren kwam dit tot stand en hoewel we eigenlijk in onze Tijding nooit aan reclame doen, maken we nu op de volgende pagina een uitzondering. En natuurlijk dank aan onze vrijwilligers die er zo veel werkzaamheden voor verrichtten.♣

Links voorzitter Dees Verbeek van de Stichting Behoud Cultureel Erfgoed Zuidwesthoek, rechts Jan Luysterburg, de voorzitter van Heemkundekring Het Zuidkwartier.

Sponsoren Themaruimte - Opening september 2015
Rabobank
MEYLEMANS
ASSURANTIËN
saver
Autoschade Herstel
Fred van den Bergh
Kwaliteit is een keuze
Non Plus Ultra
family land
Gemeente Woensdrecht
Hallo JUMBO
Joop en Monique Kesselaar
SNEBO
Mado
conserven
erfgoed brabant
Tuinhoutspecialist
Vroomen
Fissler
"Was alles maar zo goed!"
AWI DUBOIS
AUTODEMONTAGE VOF
tandtechnisch laboratorium
frame techniek
Ossendrecht
De Volksabdij
& Restaurant De Blauwe Pauw
Dorps Platform Hoogerheide
De Drieschaar
Multifunctioneel centrum
Evides
waterbedrijf
SCHÜR BV
ISOLATIE & LASERSNIJDEN
P.A. de Kok B.V.
Rabobank Zuidwest-Brabant - Meylemans Assurantien B.V. - Saver N.V. - Autoschade Herstel Fred van den Bergh B.V.
Non Plus Ultra - Gemeente Woensdrecht - Bungalowpark en Villapark Familyland - V.O.F. SNEBO
Mattheeussens-WIDO B.V. - Jumbo Hoogerheide Joop en Monique Kesselaar - Erfgoed Brabant
Tuinhoutspecialist Vroomen - Fissler Nederland B.V. - AWI DUBOIS Autodemontage V.O.F. -
De Volksabdij & Restaurant De Blauwe Pauw - Frame techniek Ossendrecht - Dorps Platform Hoogerheide -
De Drieschaar Multifunctioneel centrum - Evides Waterbedrijf
Woningstichting Woensdrecht - Schür B.V. Isolatie & lasersnijden - P.A. de Kok B.V.

Hieronder een ingezonden brief van de voorzitter tevens contactpersoon van onze dialectgroep - de redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud!

Geachte redaksie,

In Boxmeer orgeniezeere ze ieder jaor de Braobaanse Kerstgedichtewedstrèèd. Daor mag iederjeen aon meejdoen, a t'ie mar schrèèft in 'n Braobaans diejalekt en a z'n gedicht mar nie langer is as 30 reegels.
Drie jaor geleeje aoj ik al 's meejgedaon en ik stong toen gelèèk in de fienaole. Jeel leutig, or, mar dan motte oew gedichje in Boxmeer vur gaon leeze vur 'n driekoppege zjuurie en 'n volle zaol pebliek. En dan witte pas oew wèèd weg da Boxmeer is. 't Plotske lig d'in Braobaant, mar ge mot 'r mjeer as 150 kieloomeeters vur rije. En ge mot ok nog trug, netuurlek. In deesember, dus 't wjeer kan gèèf slecht zèèn.
Tweej jaor geleeje kwaam 't mèèn nie goed uit, dus toen deej ik nie meej.
Fleejaor dee ik wir wel meej, mar mèèn gedichje oover waorom da te meese meej Kesmis kenèène n'eete kwaam nie in de fienaole.
Van 't jaor wouw ik èègelek nie meejdoen, mar 't wier me zoow vriendelek en driengend gevrooge, da'k wir ooverstag gieng. Mar ik pakte n't toch 's aanders aon as aanders. Ik zèèn zoown ouw manneke da vindt, da d'n gedicht mot rèème. Mar deeze kjeer liet ik 't 's nie rèème, ik wouw ok wel 's moodern doen.
M'n gedicht was ok wèèd 't körtste van ammaol. 'k Docht: "'t Zal wel niks zèèn, mar dan em ik toch meejgedaon."
Tot m'n verrassing kreeg ik 'n tillefoontje, da d'ik wir in de fienaole stong. Dus oos vrouw en ikke wir op weg naor Boxmeer. Onderweege reekende n'ik uit, da d'ik elf kieloomeeters per woord moes aflegge.
't Optreeje gieng jeel goed, want ik kreeg veul applaus van 't pebliek. Ik viel nie in de prèèze, mar de zjuurie was wel vol lof. Ze vonne m'n gedicht jeel goed, knap en gedörfd. Jinne von da'k veul weg ad van Johnny the Selfkicker. De vrouw in de zjuurie zeej, da ze jeel benuuwd gewiest was, wie toch de dichter aachter dieje 'tataboem' was en da ze verrast was da d'ik da waor.M'n gedichje kom d'in ieder geval in de *Brabantse Spreukenkalender 2016.* Mar jullie kunne n't ier avvast leeze.
December 2014, Jan Lösterbörg

BOEM BOEM !

! TATATA*

JEEL EFKES VREEDE

Tatatatata boem
Boem ... boem
Dreunend slaoge
De bomme en grenaote

't Leeve aon flarde
Dan is 't Kesmis
Efkes jeel stil
Aljeen engelezang

Mar dan
Tatatata boem
Boem ... boem
Bestaand verbrooke ♣

Op één dag twee miljoen jaar terug in de tijd

Op stap met de grondboor in Woensdrecht

door Willem de Weert

In een heemkundetijdschrift lees je over de historie van de mens en de sporen die hij achterliet. Zeker zo interessant, in mijn ogen, is wat de natuur naliet. Wat zien we daarvan nog terug in het huidige landschap? Als deelnemer aan een cursus Brabantse geologie en historische geografie op de Erfgoed Academie in Den Bosch, gingen we als sluitstuk op excursie in... de gemeente Woensdrecht. Onze omgeving is namelijk een bijzonder stukje Nederland, landschappelijk gezien. De bedoeling was om aan de hand van grondboringen op vijf verschillende locaties ***(zie kaart hiernaast)*** *terug in de tijd te reizen. Het gezelschap bestond uit vrijwilligers die zich bezig houden met erfgoed. Opvallend was wel dat er weinig West-Brabanders bij waren, alleen Jos van Loon uit Klundert (zie de foto's van de excursie bij dit artikel, waarvoor dank) en ondergetekende. De rest kwam uit Midden- en Oost-Brabant. Leeft daar het erfgoed meer? Of ligt het gewoon dichter bij Den Bosch, waar de cursus gegeven werd?*

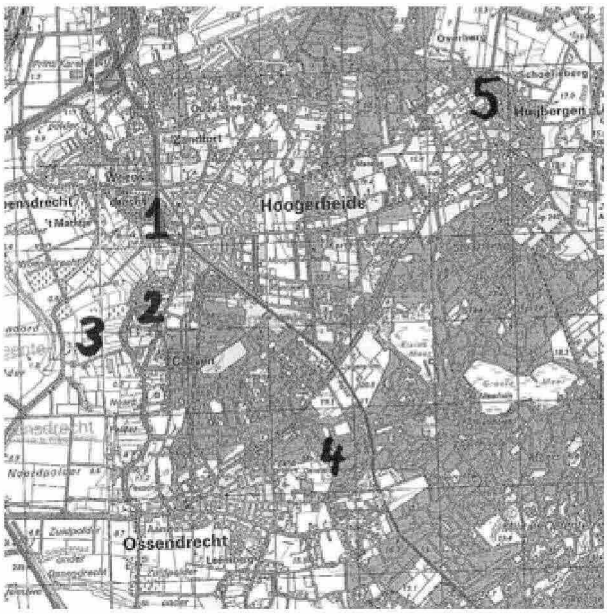

Agger Woensdrecht

Onder aanvoering van Kees Kasse en Sjoerd Kluiving gingen we op stap. Zij zijn aardwetenschapper en komen regelmatig in de Zuidwesthoek met eerstejaarsstudenten om hen de beginselen van het vak bij te brengen. Ziet u in april of mei een groep jongelui in de buurt van Calfven in de weer met grondboren, dan zijn zij het. We legden figuurlijk eerst een bodem, met koffie en gebak, in Non Plus Ultra in Woensdrecht. Daarna begon het werk met een oefening in 'het lezen van het landschap' ter hoogte van het Jachthuis aan de Grindweg. Daar klommen we op de oude zeedijk om de Agger, de middeleeuwse loop van de Schelde te aanschouwen. Deze middeleeuwse vaarroute van Antwerpen naar Bergen op Zoom is als Kapitale Uitwatering in de polder bewaard gebleven, aangekleed met moerasbos (foto 1). Op het schilderij is te zien hoe de stroom er vroeger uitgezien moet hebben (foto 2). Ook zagen we het verschil tussen de oude Zuidpolder onder Woensdrecht (1685) aan de ene kant van de dijk en de jongere Van den Eijndenpolder / Caterspolder (1861) aan de ande-

---

1. Kees Kasse is universitair hoofddocent fysische geografie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam en gepromoveerd op de Kwartair geologie van West-Brabant en aangrenzend Vlaanderen. Dr Kasse publiceerde in Tijding 2003-1 de excursie voor Nederlandse Geologische Vereniging afd Mark en Vliet april 2002.

2. Sjoerd Kluiving is zelfstandig fysisch geograaf, verbonden aan de Vrije Universiteit van Amsterdam en werkte mee aan een studie naar het verdronken landschap in West-Brabant.

re kant. De verschillende tijdstippen van inpoldering zie je terug in de hoogte van het maaiveld: +0,8 meter NAP aan de zuidkant tegenover +1,2 meter NAP aan de noordkant. Oude polders klinken namelijk in en jonge polders slibben hoger op (omdat de zeespiegel gestegen is).

Foto 1. ↑ Restant Agger met moerasbos. Grindweg Woensdrecht. Foto Ed Kil.
Foto 2. ↓ Schilderij Raaijmakers 1935. Middeleeuwse Agger en Woensdrecht op achtergrond. Foto Frans Klaassen.

Boring 1. De Koepel Hoogerheide
Leuk om te zien hoe mensen van buiten de streek verrast zijn als ze vanaf de Ossendrechtseweg het Jannekespaadje inlopen. (Wordt de ingang steeds smaller, of lijkt dat maar zo?). Het panorama op de polder dat zich ontvouwt ter hoogte van de volkstuintjes imponeert. Op de plek waar tot voor kort een bungelbank en een verrekijker van Natuurmonumenten stonden ((foto 3) -allebei door vandalen vernield- ging de boor voor de eerste keer de grond in. Een leek ziet enkel zand te voorschijn komen, maar er is meer. Tussen het witte zand zitten stukjes leem (foto 4). Ook glimt er mica. Dit duidt op getijdeafzettingen in het mondingsgebied van rivieren. Een eerste aanwijzing voor het ontstaan van de steilrand, waar we op De Koepel bovenop staan. Welke rivieren? De geologen weten het: de voorlopers van de Rijn en Maas die een paar miljoen jaar geleden door onze streek slingerden en in de omgeving van Hoogerheide in zee uitmondden.

Foto 3. ↑Uitzicht op de polder. De Koepel Hoogerheide. Foto Piet Bout.
Foto 4. ↓ Grondboring op De Koepel, Hoogerheide. Foto Jos van Loon.

Boring 2. De Bunt Calfven
Om meer te weten te komen, liepen we van De Koepel, onder langs de steilrand, naar De Bunt (foto 5). Het pad is op voorspraak van Stichting De Brabantse Wal door Natuurmonumenten opengesteld. Nu nog het prikkeldraad weg alstublieft. Groeve De Bunt, als kind speelden we er, is aan het dichtgroeien. Begrijpelijk vanuit natuuroogpunt, maar jammer geologisch gezien. Wat dat betreft mag de groeve opgeschoond worden, zodat de gelaagdheid weer zichtbaar wordt. Want die is de moeite waard! Wat schrapen met de schop en de *oudste* zanden van Brabant worden zichtbaar. Opnieuw wit zand, maar nu met wat dikkere lagen leem en klei daartussen. Als je goed kijkt, zie je een golfpatroon (foto 6).

Foto 5.↑ Noordpolder en De Bunt rond 1980. Foto Hub Juijn.
Foto 6. ↓ Eb en vloedwerking op + 15 meter NAP. De Bunt, Ossendrecht.
Foto Jos van Loon.

De snelle afwisseling van zand- en kleilaagjes wijst op de werking van eb en vloed, zoals nu nog in Het Land van Saeftinghe, aan de overkant van de Schelde, plaatsvindt. Aan het begin van het IJstijdvak (Pleistoceen) tijdens het Tiglien trok de zee zich geleidelijk terug. De rivieren die we al op De Koepel in beeld hadden, mondden toen uit in een estuarium waar getijdewerking was, te vergelijken met het estuarium van de huidige Westerschelde. Maar is het dan niet vreemd dat deze afzettingen op 20 meter hoogte in de groeve voorkomen? Dat komt omdat Brabant in de loop der tijden in het zuiden is opgeheven en in het noorden is gedaald; Brabant is als het ware gekanteld. Blijft de vraag waarom hier de overgang van hoog naar laag (de steilrand) dan zo abrupt is. Dat raadsel lossen we later op de dag op.

Foto 7. Grens tussen klei en veen. Grondboring Noordpolder. Foto Jos van Loon.
Foto 8. Veen (turf), Noordpolder Ossendrecht. Foto Jos van Loon.
Foto 9. Boudewijngroeve nog in gebruik. Foto P. van Wesel.

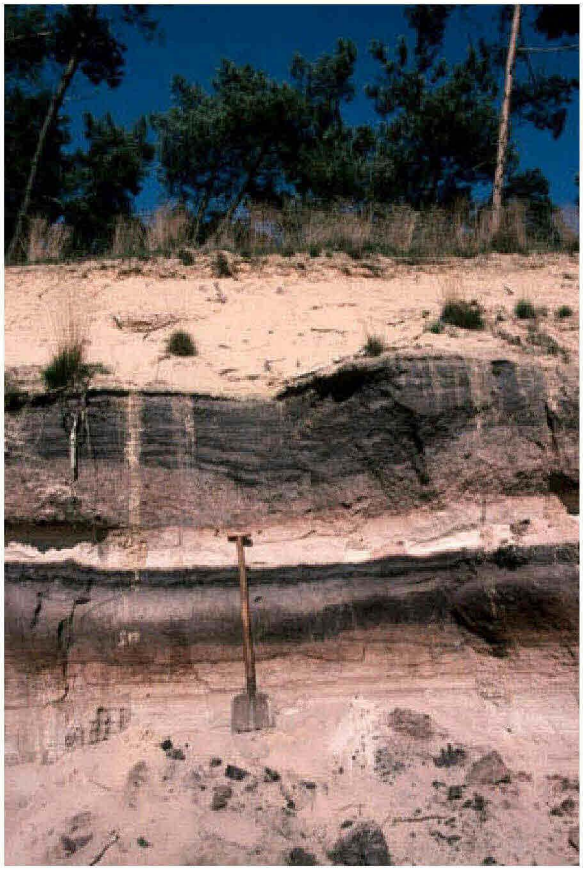

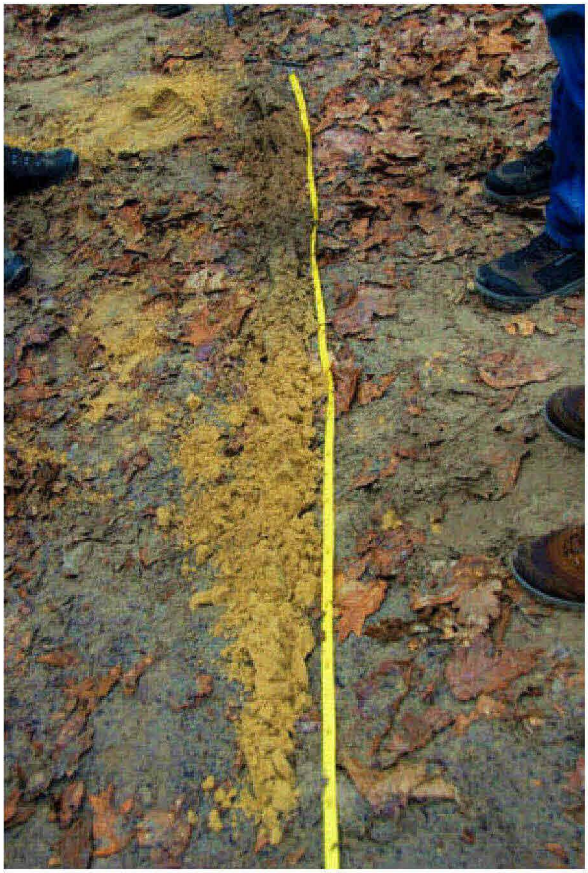

Foto 10. In de groeve waren meerdere podzolprofielen boven elkaar zichtbaar. Foto Kees Kasse.
Foto 11. Grindsnoer wijst op een gat in de tijd. Groeve Boudewijn Ossendrecht. Foto Jos van Loon.
Foto 12. Grondboring Tiestenberg Huijbergen. Foto Jos van Loon.

Boring 3. Noordpolder Ossendrecht
De Bunt is ongeveer + 21 meter NAP. Honderd meter westwaarts is het een stuk lager. Daar ligt de Noordpolder op + 0,7 meter NAP. De afdaling van twintig meter duurt een paar minuten, maar is een sprong in de tijd van: *een paar miljoen jaar*. De afzettingen in De Bunt stammen namelijk uit het Vroeg Pleistoceen, terwijl de afzettingen in de Noordpolder gevormd zijn in het Holoceen (de warme periode van circa 12.000 jaar geleden tot nu). Opnieuw gaat de boor de grond in. De eerste meter onder het maaiveld komt plakkerige grijze klei tevoorschijn: jonge zeeklei, het vruchtbare overblijfsel van overstromingen. Dan, op 1.70 diepte, ineens totaal iets anders: brokkelig veen. Het grensvlak tussen klei en veen is in het profiel haarscherp te zien (foto 7). Het grensvlak getuigt van de watersnoodrampen die hier plaatsvonden en in de boeken vermeld staan, zoals de Felixvloed (1530) en de Allerheiligenvloed (1570).

We boren dieper, verder terug in de tijd. De boor wordt met een guts meters verlengd om te onderzoeken hoe diep het veen of turf zit. De laag blijkt vier meter dik, pas op 4.70 meter meter diepte stokt de guts op het zand. Het veen (foto 8) is het zichtbare overblijfsel van het moeras dat aan de voet van de steilrand lag, een moeras dat gevoed werd door schoon en zoet kwelwater dat aan de voet van de steilrand opborrelde. Veen bestaat uit afgestorven planten zoals zegge en riet en wat hout, en groeit gemiddeld met 1 mm per jaar. Een rekensom leert dat dit moeras hier ongeveer vierduizend jaar lang gelegen moet hebben, totdat het overstroomde door de zee. Volgens overlevering is er in de Noordpolder turf gestoken. Ook is bekend dat er aan de voet van De Bunt in de oorlog een bommenwerper neergestort is die in het veen wegzonk. Het zand in de ondergrond waarop de guts stokt, blijkt hetzelfde zand als we op De Koepel en De Bunt aantroffen. Blijkbaar lopen de afzettingen van de steilrand gewoon onder de polder door. De steilrand lag er dus al voordat het moeras gevormd werd en de zee toesloeg. Het plaatje wordt allengs duidelijker: getijderivieren vormden het hoge land dat we nu Brabantse Wal noemen, moerassen en zee het lage land van de polders. De steilrand vormt de overgang.

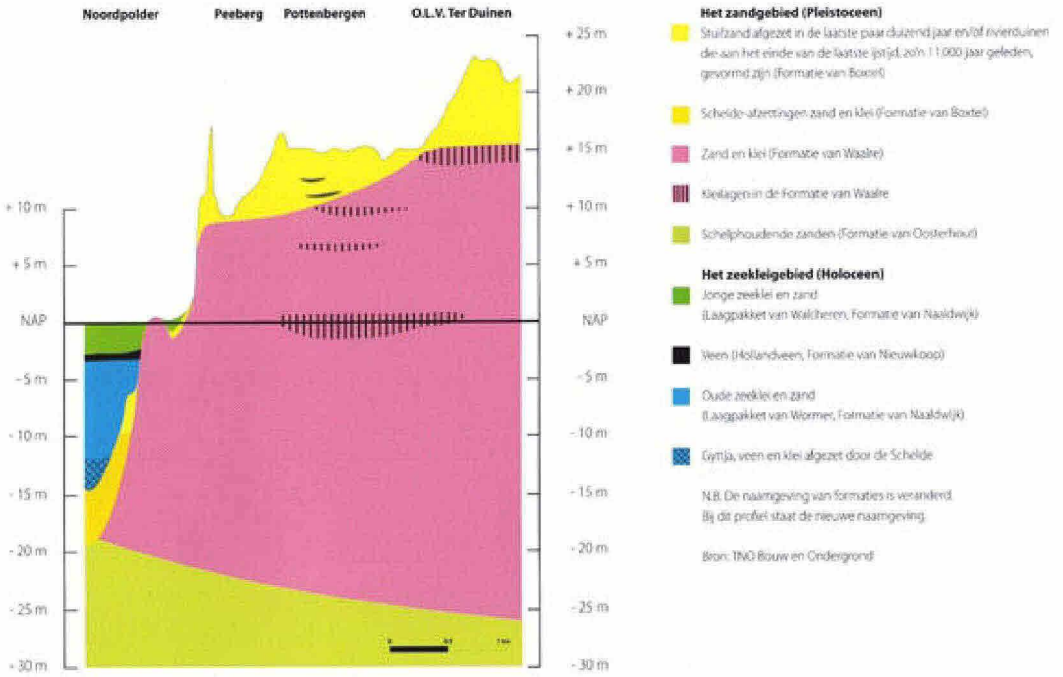

Geologisch profiel Brabantse Wal. OLV Ter Duinen -Noordpolder Ossendrecht.
bron: TNO/RGD

Boring 4. Groeve Boudewijn
De Brabantse Wal was rijk aan groeves voor de zand- en leemwinning. De grootste en diepste was de Boudewijngroeve ten oosten van Ossendrecht. De afgraving nam een flinke hap uit het landschap en bood een mooie kijk in het verleden (foto 9). De groeve is inmiddels gesloten. We worstelen ons door dicht struikgewas naar het laagste punt waar een ven blinkt. Logisch, water stroomt van hoog naar laag, maar waarom zakt het hier niet weg, de grond in? Vette leem plakt aan onze schoenen. Het is het leem dat we al kennen als dunne laagjes bij De Koepel en De Bunt, maar hier overvloedig aanwezig is aan de top van de Formatie van Waalre/ Tegelen. Daarom zijn er zoveel vennen op de Wal: het oppervlaktewater kan er door de aanwezigheid van lokale leemlagen niet in de grond zakken. Leem was de grondstof voor de steenfabrieken die ieder dorp op de Wal rijk was. Nu staan zulke steenfabrieken nog in het rivierengebied, langs de Rijn, Maas en Waal. Toen de leem een paar miljoen jaar geleden in onze streek werd afgezet, waren wij ook zo'n rivierdelta.

We klimmen naar het hoogste deel van de groeve. De steile wand die hier tot voor kort was, is door quadrijders en mountainbikers vernield waardoor de bodemprofielen verdwenen zijn (foto 10). Geen nood, met wat graafwerk worden de lagen weer zichtbaar. Voor onze neus verschijnt een zogenaamd podzol bodemprofiel: een asgrijze en zwarte laag tussen wit en geel zand. We nemen het zand in onze hand, het is mooi gesorteerd en gelaagd, een afzetting van de wind. De donkere laag wijst op plantengroei. Wat hoger in de wand zit nog een tweede podzol. Blijkbaar zijn er verschillende fasen van verstuivingen geweest, afgewisseld door stabiliteit van het landschap met plantengroei. De lager gelegen podzol ontstond in het Vroeg en Midden Holoceen (circa 11.000 tot 5000 jaar geleden) en werd ongeveer 5000 jaar geleden overdekt door een lokale stuifzandfase, misschien ten gevolge van vroege landbouw in het gebied. De hoger gelegen podzol werd circa 1.000 jaar geleden overdekt door stuifzand, dus in de Late Middeleeuwen en daarna, ten gevolge van grootschalige ontginning en te intensieve exploitatie van het landschap. We zitten nu in onze speurtocht dus na de ijstijden (Pleistoceen) in een warmere periode. Het is het tijdvak waar we nu in leven: Holoceen.

Gat in de tijd
De Boudewijngroeve is dichtgeschoven zodat een belangrijke schakel in de geologische geschiedenis van onze streek niet meer te aanschouwen is. Kasse houdt een warm pleidooi om een deel van de groeve in te richten als aardkundig monument. Nergens anders in Brabant is de geologische geschiedenis van onze provincie namelijk *zo mooi en zo compleet* te zien als in deze groeve te Ossendrecht. Hij haalt uit zijn tas de ontbrekende schakel die door de shovels is ondergeschoven: grind, vooral vuursteen en kwarts (foto 11). Dit dun snoertje grind lost het raadsel op van een gat in de tijd. Want hoe kunnen jonge afzettingen van de wind - boven in de groeve -, pal op de oude getijderivierafzettingen - onder in de groeve- liggen. Waar zijn de lagen daartussen, waar is de tijd gebleven? Anderhalf miljoen jaren zoek! Het grind vormt de sleutel. Het snoertje grind markeert de overgang van de oude afzettingen naar de jonge. Deze eenvoudige keitjes zijn het residu van een dik pakket zand en grind dat in het Vroeg Pleistoceen door de oer-Schelde en haar zijrivieren vanuit Vlaanderen in Noord-Brabant werd neergelegd (Formatie van Stramproy/Kedichem) op de oudere zand- en kleilagen van de Formatie van Waalre/Tegelen. Vanaf het Midden Pleistoceen, ongeveer 1 miljoen jaar geleden, veranderde de situatie in West-Brabant totaal. In plaats van sedimentatie (afzettingen) begon erosie (afbraak) te domineren. Van het dikke pakket zand en grind van de Schelde bleef alleen het grofste grind als een residu achter op de Wal. In diezelfde periode, dus vanaf het Midden Pleistoceen, begon de Schelde zich diep in te snijden ten westen van de Wal. De Schelde en haar zijrivieren, ruimden niet alleen de eerder afgezette Schelde-afzettingen op (Formatie van Stramproy) maar ook de fijne witte zanden en kleilagen die ooit in het getijdemondingsgebied van de Rijn en Maas waren afgezet (Formatie van Waalre/Tegelen) (zie geolo-

gisch profiel). Aan de oostkant van de Scheldevallei bleef een steilrand achter, weerstand biedend door zijn taaie klei- en leemlagen: de Brabantse Wal.

Boring 5. Tiestenberg Huijbergen

Bijna is het verhaal rond. Aan het einde van de dag willen we nog wat meer weten over de recente tijden. We rijden naar de oostkant van de Brabantse Wal, naar de kamduinen rond Huijbergen, stoppen bij de Buurtweg en beklimmen de Tiestenberg, het in het oog springende duin tegenover de boerderij van Neelen. Het duin is ongeveer twintig meter hoog. Op de top is er een mooi uitzicht richting Wouwse Plantage en Roosendaal. Voor de vijfde keer gaat de boor de grond in. We vinden, moeilijk van elkaar te onderscheiden, grauw stuifzand en geel dekzand of rivierduinzand, allebei afzettingen van de wind (foto 12). Wat was hier circa twaalfduizend jaar geleden, aan het eind van de laatste ijstijd, aan de hand? Vanaf circa 15.000 jaar geleden werd het al warmer op aarde. Het landijs ging smelten. De oceanen en zeeën vulden zich. Uit het westen naderde de Noordzee Nederland. Ten westen van de steilrand lag de rivierbedding van de Scheldevallei, 10 tot 15 m onder de huidige polders (zie geologisch profiel). In de allerlaatste koude fase van de laatste ijstijd (Jonge Dryas periode, circa 13.000-11.700 jaar geleden) blies een koude krachtige westenwind grote hoeveelheden zand vanuit het diepe Scheldedal over de steilrand oostwaarts waar het zand werd vastgelegd in enorme paraboolduinen. Omdat de paraboolduinen uit een rivierdal zijn opgewaaid noemen we deze duinen ook wel rivierduinen. Ook langs de Maas tussen Venlo en Nijmegen komt zo een zone met rivierparaboolduinen voor op de oostoever van de Maas. Op zo'n paraboolduin staan we nu, begroeid met bos, maar nog steeds opvallend aanwezig (foto 13). In het oog van het duin werd het dorp Huijbergen gesticht. Soms begon het zand in de Middeleeuwen opnieuw te stuiven. Vandaar dat we in het profiel op het dekzand een kop met stuifzand zien. Levend stuifzand komt nu bijna nergens meer voor. Daarom wordt er in het Grenspark De Zoom-de Kalmthoutse Heide gekapt om het stuifzand weer tot leven te brengen. Vroeger wilden we er vanaf, nu willen we het terug: vooral om de ermee samenhangende bijzonder natuur. Bredero zei het al: 'Het kan verkeren'.

Foto 13. Tiestenberg met paneel aardkundige waarde kamduinen. Buurtweg Huijbergen. Foto Ed Kil.

Misverstand: de Brabantse Wal een stuwwal uit de IJstijd?
Tot slot een misverstand uit de weg ruimen. Soms lees je dat de Brabantse Wal een stuwwal is. Het landijs heeft echter onze streek nooit bereikt, daarvoor was het niet koud genoeg. De enorme massa ijs (een paar honderd meter dik) kwam circa 150.000 jaar geleden vanuit Scandinavië tot stilstand in Midden-Nederland, op de lijn waar nu de steden Haarlem-Utrecht-Nijmegen liggen. Daarom liggen daar stuwwallen, zwerfstenen en keileem. Omdat het ijs hier nooit geweest is, kan de Brabantse Wal geen stuwwal zijn. Hier worden ook geen zwerfstenen (hunebedden) gevonden. Ook zijn in de ondergrond van onze streek geen voor de stuwwallen zo kenmerkende scheef gestelde lagen te zien.

Misverstand: de Brabantse Wal een breuk in de aardkorst?
Een andere theorie is dat in onze streek een breuk in de aardkorst zit, waarbij het oosten omhoog is gekomen en het westen weggezakt. De steilrand zou dan het breukvlak zijn. Diepteboringen laten echter hier geen breuk zien. De diep gelegen Boomse kleilaag loopt bijvoorbeeld ononderbroken van oost naar west onder de streek door. In het midden en oosten van Brabant zitten wél breuken in de aardkorst. De bekendste is de Peelrandbreuk die 13 april 1992 een flinke aardschok gaf die tot in West-Brabant voelbaar was. Overigens loopt er westelijker in de ondergrond van de polders wel een breuklijn vanuit België. Ongeveer honderd jaar geleden was daardoor in Ossendrecht een lichte schok.

PLEIDOOI VOOR GEOPARK DE BRABANTSE WAL
Het ontstaan van de Brabantse Wal is een moeilijk, maar boeiend verhaal. Zie het geologisch profiel. Stichting De Brabantse Wal heeft het initiatief genomen om onze streek te benoemen tot GEOPARK. Dit heeft een (inter)nationaal erkende status. In Nederland is er anno 2015 nog maar één Geopark: in Drente wordt het verhaal van de IJstijden (www.geoparkdehondsrug.nl) **verteld. De Brabantse Wal vertelt het verhaal van het samenspel van de rivieren, de wind en de zee dat zich in het Kwartair afspeelde, het geologische tijdvak van 2,5 miljoen jaar geleden tot nu. Het heeft ons dat mooie gevarieerde landschap opgeleverd waarin wij hier wonen en werken, vol contrasten.**
Als wij hier een Geopark ambiëren, moeten we de handen aan de ploeg slaan en zeker niet treuzelen! Want er zijn meer kapers op de kust. De Stichting heeft zelf het voortouw genomen door het plaatsen van panelen met informatie over de aardkundige en geologische waarde bij de Tiestenberg in Huijbergen, hoek Trambaan/Vierwindenlaan in Ossendrecht en de Agger in Woensdrecht (foto 14 op pagina 1).

De gemeente Woensdrecht is inmiddels samen met de Streekorganisatie Brabantse Wal en de Provincie Noord-Brabant een verkenning begonnen om te kijken of een Geopark Brabantse Wal op termijn werkelijkheid kan worden.

Bronnen:

- Erfgoed Brabant. Cursus Brabantse geologie en historische geografie voor vrijwilligers. Postacademische scholingstraject archeologie. Den Bosch. Maart 2015.
- Cornelis Kasse. De Brabantse Wal. Op de grens van hoog en laag, oud en jong. Grondboor & Hamer, nr. 6-2009.
- Sjoerd Kluiving e.a. De West-Brabantse Delta: een verdronken land vormgeven. VU Amsterdam 2006.
- Willem de Weert e.a. Ontdek De Brabantse Wal. Ossendrecht, 2012. Uitverkocht. Herdruk in 2015.

♣

De woudloper van Woensdrecht

Ziehier nog een geschiedenis, die zich heeft afgespeeld in het Zuiden van ons land tijdens die onvergetelijke herfst van 1944: de herfst van het mislukte Arnhem-offensief, van de geallieerde opmars naar de Maas in Limburg, van de gevechten om het Noorden van Brabant en vooral ook om de Scheldemonden- de herfst ook, waarin voor het Noorden de honger en de razzia's begonnen, en men in de staalharde, stille avondschemer aan de horizonten, de gloeiende lijn van V-2's zag opbliksemen, die hun bizarre reis naar het Westen en het Zuiden begonnen.

De vertelling, welke hier volgt, werd geschreven door de Canadese oorlogscorrespondent Arthur O'Brien van de 'Montreal Standard'. Hij zond haar aan een Amerikaanse aalmoezenier, die het verhaal deed opnemen in wat wij noemen een missieblaadje, in dit geval 'Mother of Perpetual Help' (OLV van Altijddurende Bijstand). Van daaruit werd het verhaal in tal van bladen overgenomen, o.a. in The Catholic Digest en in The Universe, en kwam langs deze weg ook in de neutrale pers. Daar een en ander zich afspeelde in de winter van 1944-'45, en men zodoende juist in Nederland er onkundig van moest blijven (tenzij het per toeval in een soldatenkrant heeft gestaan) menen wij goed te doen, deze beroemde geschiedenis hier gecomprimeerd weer te geven. Zij kwam ons in handen, doordat een Duits missionaris, die haar in Zuid-Limburg van een Amerikaans soldaat gekregen had, zo goed was om enkele knipsels ervan voor ons te bewaren. Uiteindelijk is dit verhaal is in 1955 opgenomen in het boekje Sterke verhalen van Mr. Mertens.

In de dagen van de grimmige gevechten rond de Schelde-bruggehoofden werd op een herfstavond van 1944 een winkelier uit Woensdrecht bij de Britse en Canadese *Intelligence Officers* van het gevechtshoofdkwartier gebracht, welke man waardevolle informaties bleek te bezitten. Hij verklaarde in opdracht van de locale verzetsbeweging over het water gekomen te zijn, om aan de Geallieerden een en ander te vertellen van wat hij wist omtrent de legering van Duitse troepen en opstelling hunner zware wapens- een wetenschap die hij verzameld had bij het dagelijks rondbrengen van winkelwaren naar Duitse kantines in het *Sperrgebiet.*

De Geallieerden voelden de nodige reserve bij het aanhoren van de strategische en militaire biecht van deze eerzame dorpskruidenier, doch van de andere kant hield de zware Duitse artillerie sedert dagen huis in het opmarsgebied van de Anglo-Canadese troepen rondom Bergen op Zoom, zodat er veel aan gelegen was, iedere inlichting betreffende het Duits gevechtsterrein grondig te

onderzoeken, en eventueel uit te buiten. Er was niet veel kans geweest op luchtverkenning, daar de vijand zich reeds lang had genesteld in bossen en struikgewas, en het herfstweer bovendien vaak tegenwerkte. Daarom was elke informatie welkom, speciaal wanneer zij zo concreet was als de mededeling, welke onze burger-linecrosser kwam brengen.
De winkelier vertelde namelijk, dat de Duitse commandant, kapitein Karl Schmidt genaamd, een expert was inzake het moeilijke bos- en waterrijke gevechtsterrein tussen Antwerpen en Bergen op Zoom; dat hij reeds geruime tijd voorbereid was op dit front, en rekening hield met een lange stellingoorlog voor de komende winter; maar als bijzonder nieuws verklaarde de zegsman, dat Schmidt elke morgen omstreeks 4 uur naar een vooruitgeschoven commandopost trok, diep in het bosrijke voorterrein verborgen, en dan meestal bleef rekenen en observeren tot 6 uur, wanneer de enige schildwacht , die hij in de buurt van zijn bunker plaatste, afgelost werd.

Woensdrechtse winkeliers die in aanmerking kunnen komen als de informant uit dit verhaal:

Stan Adriaansen
Lies Broos
Charles Brooijmans
Mon Daalmans
Janus de Dooij
Nelie (Marcus) de Jong
Rikus Klaassen
Willem de Kort
Adr. Musters
Jan van Pul
Jef van Pul
Adr. Verbeek

Jan van Elzakker denkt genoeg aanwijzingen te hebben om te kunnen stellen dat bedoelde winkelier Janus de Dooij is.

De *Intelligence*, overtuigd door de nauwkeurige en positieve verklaring van de dorpeling, vond het de moeite en het risico waard om een mannetje op onderzoek uit te sturen. Een luchtaanval op de verborgen voorpost zou weinig zin hebben, want men zou hem zeker niet ontdekken. De vijand had tijd genoeg voor handige camouflage. Een zwaar gewapende patrouille was eveneens uitgesloten, daar een dergelijke onderneming niet lang zou kunnen worden geheimgehouden. Men besloot daarom, een vrijwilliger/ scherpschutter, een zgn *sniper* uit te zoeken, die de opdracht zou krijgen om met zo weinig mogelijk lawaai, de commandant van kant te maken. Uit de manschappen, die zich voor dit woudloperskarweitje aanmeldden, werd gekozen de lange jongen pfc (privat first class) Murphy Lafontaine, een bekwaam soldaat en dodelijk handig schutter. Hij was de zoon van een Frans- Canadese houtvester en een Ierse moeder en had sedert zijn prille jeugd in de eindeloze stille bossen ten noorden van Quebec geleefd, met zijn vader de nodige fysieke en technische training opdoende, die van deze mensen perfecte jagers maakt.

Na een urenlange ondervraging door de I.O met behulp van tolk en kaart tussen Murphy en de kruidenier gearrangeerd, was de soldaat tegen middernacht gestart voor zijn expeditie door de bossen. In het Noorden schokte het massieve gerommel der zware Duitse artillerie langs de horizon. Het was een pikzwarte, vochtige herfstnacht, en terwijl de Canadees voorzichtig zijn weg zocht tussen de lage dennenaanplantingen voelde hij de waterdruppels, die hij van de takken schudde, in zijn nek drijven. In het Zuiden lag Woensdrecht, een gehavend dorp, verder naar het Noorden Bergen op Zoom, twee plaatsen die hem nog nooit iets gezegd hadden. Doch nu hij door dit oude land sloop als een struikrover, met handen en *sten* de weg tussen de takken tastend, voelde hij de gespannen tevredenheid van zijn jeugd in het vaderland terug, wanneer hij vol zelfvertrouwen geweldige nachtelijke strooptochten presteerde in de eindeloze, doodstille wouden van zijn thuis. Hij was in het geheel niet bang hier, en voelde de nacht, het druipende bos als vertrouwde vrienden. Bovendien bleek de verzetsman hem zo goed voorbereid te hebben op details van voetpaden en riskante plekken, dat heel de onderneming

minder avontuurlijk beloofde te worden dan zijn bevelhebbers gemeend hadden.
Terwijl hij zo liep te peinzen, meende hij eensklaps aan zijn linkerzijde enig geluid te horen. Ogenblikkelijk bevroor hij op de plaats waar zijn laarzen voorzichtig wilden voortgaan. Zijn ervaren en gescherpt gehoor was tot het uiterste gespannen. Inderdaad vernam hij verwijderd geraas en bewegen. Het leek meer op het geluid van mensen die snel langs bomen schuiven dan op het voorzichtig breken van twijgen – het gewone teken van een sluippatrouille. Murphy Lafontaine bracht zijn wapen in aanslag, en bewoog zich voorzichtig naar de kant van het alarm. Na enkele meters voortschuiven, zag hij, dat hij aan de rand van een bos moest zijn, vlak bij een open plek in het kreupelhout. Geruisloos dook hij neer in het natte gras en in een bladerhoop. Na enkele seconden van ademloos wachten meende hij langs de uitlopers van het struikgewas enkele gedaanten te zien kruipen, terwijl verderop duidelijk het kraken van zwaardere takken te horen was. Hij concludeerde binnensmonds, dat dit een Britse patrouille zijn moest, vermoedelijk ontdekt en op de vlucht voor een dito Duitse. Zoals dat vaker voorkwam, stootten in donkere nachten als deze *Spähtruppen* van de vijand op geallieerde verkenners. In plaats van aanstonds een vuurgevecht te ontwikkelen (met het daaraan verbonden groot alarm) poogden de tegenstanders dan meestal elkaar te vangen, met kolfslagen of dolken af te maken of, indien mogelijk, te binden en als 'documentaire' bronnen mee te slepen. In elk geval moesten deze schimmen Engelsen zijn, want bij Murphy's weten waren vannacht geen Canadezen in het voorterrein.
Hij had op zijn lippen om de kameraden toe te roepen, dat ze voorzichtig moesten zijn daar ze vermoedelijk in een hinderlaag renden, doch onder geen omstandigheden kon hij zijn aanwezigheid verraden. Bovendien kende hij het wachtwoord niet. Vannacht was hij met zijn speciale missie een eenling, een eiland, een verloren verspieder, een schaduw. Terwijl hij met spleetogen en zijn tanden op elkaar bijtend de grauwe schimmen één voor één zag wegkruipen in het tegenover hem liggend bos, weerklonk vlakbij plotseling het donderend gehamer van een *Schmeisser*-mitrailleur, het onmiskenbaar signaal van de Duitsers. De patrouille was dus ontdekt en omsingeld. *Stens* riktikten terug. Een wild vuurgevecht ontstond. Blijkbaar voelde de vijand zich zo overmachtig, dat hij een alarm wilde riskeren en alles uitvechten. Boven zijn hoofd meende Murphy zelfs het joelend gesis van mortiergranaten te horen. In de verte startten nog meer machinegeweren. Het klonk zo indrukwekkend, dat verdwaalde schutters wel het idee moesten krijgen als zat heel de streek vol Duitsers, die door het niemandsland gesijpeld waren. Dolgraag had de Canadees zich vlakbij in het handgemeen geworpen, met geweer en pistool en dolk, doch hij moest machteloos aanhoren, hoe langzaam de salvo's der *stens* afstierven en zijn vrienden vermoedelijk in de pan gehakt werden.
Toen het rustig geworden was, zette Murphy zijn fantoomtocht voort, thans dubbel op zijn hoede want het was duidelijk, dat het zwermen van *jerries* er vannacht op uit zouden zijn om eventueel loslopende Britten in de bossen op te sporen. Hij moest dus van zijn oorspronkelijke route afwijken en westwaarts een grote omweg maken, om deze zone te passeren. Met het kleine kompas en zijn verfijnd oriëntatiegevoel zou hij straks de juiste richting wel terugvinden. Snel en geruisloos voerde hij de omtrekkende beweging uit, gloeiend van opwinding en transpiratie. Toen hij langs een kreekje schoof, legde hij zich even plat om wat ijskoud water op te slurpen. Terwijl hij weer voortsukkelde, voelde hij hoe het bittere mengsel van cacao en olie, waarmee hij zijn gezicht had ingesmeerd om de kleur te maskeren, tussen zijn tanden op de tong dreef, Met een hap chocolade verjoeg hij de smaak. Zijn radium-horlogelicht waarschuwde hem, dat hij door het oponthoud van de vechtpartij reeds 50 minuten van het geprojecteerde schema was. Het was nu al kwart voor 5, terwijl hij even vóór 4 uur te bepaalder plaatse had willen zijn. Hij zou dan van vlakbij op de commandant hebben kunnen vuren, zodra hij aankwam om naar zijn bunker te stappen. Nu was de Duitser natuurlijk reeds daar, en zou de schildwacht in de buurt staan – een grote tegenslag.

De commandopost moest thans vlakbij zijn, indien de gegevens van de winkelier juist waren. Deze had immers verteld, dat tussen de waterplas en een dennenpad een groepje bomen stond, bij een vervallen schuurtje van baksteen. Vlak achter die bomen zou de bun-ker zich bevinden. Voorzichtig, voetje voor voetje, schoof Murphy nader.
Het was 5.22 op zijn polshorloge, toen hij in de grijze schemer van de opkomende ochtend vlak vóór zich het schuurtje zag. Daarnaast rezen inderdaad enkele oude bomen op.
De *sniper* ging liggen en overlegde. Eerst borg hij de stengun, zijn handgranaten, zijn overjas en verdere uitrusting ter zijde weg. Slechts het strikt noodzakelijke zou hij meenemen: pistool en dolk. Dan rekende hij. Binnen het half uur zou de wacht afgelost worden, en misschien meerdere officieren en manschappen komen opdagen. Hij had dus de keuze tussen snel handelen, of 24 uur blijven liggen in een weggedoken hoek, totdat de volgende nacht een betere kans zou komen. Hij was nu eenmaal te laat. Cést la guerre.
Hij besloot, terstond op te treden. De open ruimte naar het schuurtje oversteken zou niet zó maar gaan. De schildwacht moest dat horen of zelfs zien.
Waar was deze knaap? Terwijl Murphy rondloerde kwam het toeval hem te hulp: ter zijde van de bomen, naast een grauwgeverfd betonnen blok, dat hij tot dan niet eens had opgemerkt, wandelde eensklaps een gestalte enkele passen, bleef staan, en tuurde in de lucht naar het rijzende, frisse morgenlicht. Dat moest de Mof zijn. Wat een geluk, dacht de Canadees, dat ik me even stilgehouden heb, en dat die kerel net bewoog, anders had ik hem nooit ontdekt.
Terwijl de Duitser nog wat passen deed en vreedzaam naar de hemel bleef staan filosoferen, was Murphy met enkele katachtige sprongen in de beschuttende schaduw van het oude schuurtje terecht gekomen. Het koortsachtige jagersinstinct ontbrandde.
Met de dolk in de linkervuist, wierp de Canadees een handvol kiezelsteentjes hoog in de lucht, die kletterend door de boomtakken omlaag vielen. De schildwacht schrok op, rukte zijn geweer van de schouder en legde aan op het dichte bladerdak boven hem. Langzaam richtte hij de geweerloop in de hoogte – verder heeft hij niets meer geweten, want op dat moment voelde hij eensklaps een krachtige, khaki-kleurige arm om zijn hoofd klemmen, en een ijzeren klauw op zijn keel. Murphy was van achter op hem gesprongen en plofte hem zijn mes in de rug, twee-, driemaal, als een machine. Met een diepe zucht zonk de wachtpost op de grond. De Canadees rolde hem terzijde en

Mogelijk de bunker waarvan hier sprake is.

sloeg met de kolf van zijn pistool op de ijzeren poort van de bunker, zo natuurlijk mogelijk brullend:
"Ist der Herr Schmidt da?"
"Ja, der Schmidt ist hier," klonk direct en scherp terug. Met zijn linkerhand de grendel omvattend, rukte Murphy de deur open en sprong naar binnen.....

In de grijze ruimte brandde een elektrische lantaarn. Blauwe sigarettenrook slierde rond. Aan een bureau zat, gebogen over enkele kaarten, een officier, jong, smal. Verschrikt staarde hij naar de binnenstormende vreemdeling.
Deze riep in het Engels: "Verroer je niet, blijf doodstil zitten."
Voordat Schmidt naar zijn machinepistool kon reiken, dat naast hem op de grond lag, staarde hij in de loop van een klein zwart wapen, voor zijn neus gehouden door een lange khaki-knaap. Deze sprak:
"Ik weet dat u Engels spreekt zo goed als een Oxfordstudent. Sta op en kom hier naar het midden."
Schmidt rees overeind en kwam voetje voor voetje vooruit. Snel tastte Murphy zijn zakken af: hij was ongewapend. De Canadees trad terug, een ietwat verlegen, aarzelende uitdrukking niet verbergend.
"Wat is er, soldaat?" zei de Duitser, plotseling glimlachend. "Ik zie het al, je vindt het natuurlijk heel erg om een ongewapende man neer te schieten."
Murphy wist niet direct wat te zeggen.
Schmidt vervolgde, even een blik terzijde werpend op de badge, het schouderteken van zijn overbuurman: "Canada. Ach so. Kijk eens. Ik woonde twee jaar in Montreal. U weet blijkbaar dat ik Engels spreek. Ik ken jullie type....."
"Shut up," sprak Murphy nerveus. "U praat om tijd te winnen, straks komen de nieuwe wachtposten. Ik moet u neerschieten. Ik kan u niet als gevangene meenemen, dat is te riskant. Bovendien zijn mijn orders, u ter plaatse te doden. I'm sorry, ik kan niet in koelen bloede doden, maar nu moet het. Ga zitten. Ik geef u drie minuten om wat op te schrijven en te bidden."
De Duitser was vaal geworden. Met een asbleek gezicht ging hij zitten.
"Nogmaals," hernam Murphy, "ik had u liever kans gegeven om met mij te vechten, doch mijn instructies verbieden ook dat. Oorlog is nu eenmaal rotzooi. Bid, Herr Schmidt, er is geen tijd meer."
"Bent u katholiek?" vroeg de Duitser met een wrang lachje.
"Ja. Maar probeer niet om bijvoorbeeld naar uw rozenkrans te grijpen in uw zak. I am sorry, maar beweeg u niet!"
"Maak je maar niet bang," was het antwoord. "Ik ben ook eens katholiek geweest. Vroeger heb ik me altijd afgevraagd of ik ooit de kans zou krijgen om te bidden voordat ik zou sterven. Gelooft u nog aan een hemel?"
Murphy dacht even na. Toen zei hij: "Als kind herinner ik me nog scherp de dood van mijn moeder, een vrome Ierse. Terwijl ze stierf, sprak ze een prachtig gebed uit, waar ik geen woord van vergeten heb. Het eindigde aldus: " ...denk nu dat je van de storm in kalme zee komt, denk dat je nu je hand uitstrekt en God grijpt die vast, denk dat je nu wakker wordt en je ontdekt dat je thuis bent."Denk nu dat het begint te dauwen, met de dauw van een wonderbaarlijk nieuw leven, sir."
Doordringend keek de Duitser hem aan.
"Bid nu de Akte van Berouw," fluisterde Murphy.
De officier maakte langzaam een kruisteken en boog het hoofd. Terwijl zijn lippen prevelden in bevende eerbied, kraakten snel achter elkaar drie droge schoten.

Bron: Sterke verhalen van Mr.A.Th. Mertens – uitgegeven bij Het Spectrum (Utrecht en Antwerpen) in 1955.

Bovenstaand verhaal is aangeleverd door Louis Minnebach

Foto bunker: Frans Klaassen ♣

PERIKELEN ROND DE GEMEENTESCHOOL VAN WOENSDRECHT

door Jan van Elzakker

Deel 7

Van openbaar naar bijzonder onderwijs op de jongensschool

De nieuwe bovenmeester

Zo, het is zomer 1919, bovenmeester Merx is weg, vertrokken naar het noorden van het land. Vanuit Huijbergen heeft ondertussen Govert van den Heuvel gesolliciteerd, dan nog in functie als hoofd der openbare school te Huijbergen, *'dat hij beleefd de vrijheid neemt, zich aan te melden als sollicitant naar de vacante betrekking van hoofd der school te Woensdrecht, Hetwelk doende, G.v.d. Heuvel'*

Tijdens de raadsvergadering van 22 mei 1919 wordt Govert van den Heuvel benoemd tot hoofd der school met 10 tegen 0 stemmen. Hij begint per 1 juli. Concurrent was G. Valckx uit Hulst. Verder wordt benoemd, tevens met 10 tegen 0 stemmen, C.A. Aarsen, vóór J.Nilesen.

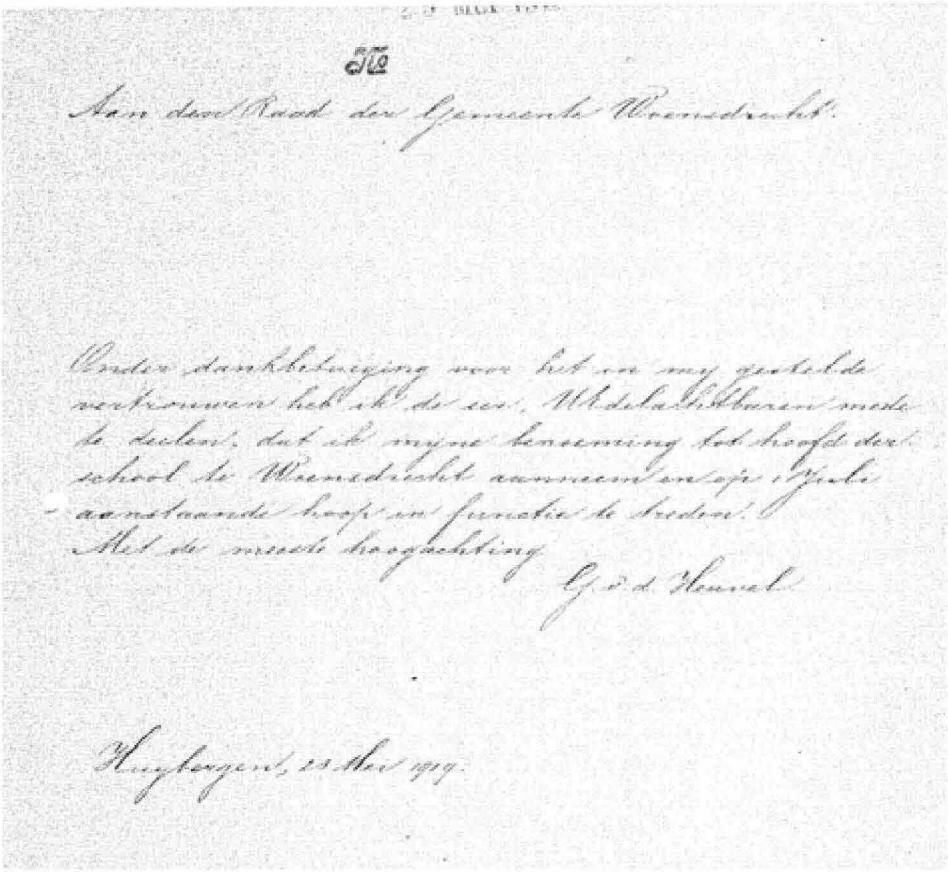

Aan den Raad der Gemeente Woensdrecht.

Onder dankbetuiging voor het aan mij gestelde vertrouwen heb ik de eer, U Ed. Gr. Agtbaren mede te deelen, dat ik mijne benoeming tot hoofd der school te Woensdrecht aanneem en op 1 Juli aanstaande hoofd van functie te treden.

Met de meest hoogachting

G. v.d. Heuvel

Huijbergen, 23 Mei 1919.

← In een briefje van 23 mei 1919 deelt G.v.d. Heuvel mee dat hij *'de benoeming aanneemt en op 1 juli a.s. kan hij in functie treden'.*

WAT VOORAF GING AAN DE BENOEMING VAN GOVERT VAN DEN HEUVEL IN WOENSDRECHT.

Hij, geboren 12 juni 1869, was sinds 1 mei 1906 hoofd der school in Huijbergen en meldt, heel curieus, in zijn verslag aldaar uit 1910, dat zijn onderwijzeres, wegens roodvonk in het gezin, uitvalt. Hij doet dan maar alle klassen. Ook zijn gezin wordt echter overvallen: de school sluit de deuren voor drie weken. *"Om de verloren tijd enigszins in te halen is dit jaar de Kerstvacantie vervallen."*

In 1917: voor het geven van herhalingsonderwijs ontvangt hij *f* 0,75 per uur. Hij dient een klacht in omdat hij voor het geven van 4 uur Frans per week niets krijgt, hetgeen de Gedeputeerde Staten van Noordbrabant "zeer onbillijk achten".

G. vd Heuvel krijgt er in 1918 per jaar f 100,- bij en zijn collega onderwijzeres C. Horsten, Horsten is de meisjesnaam, want ze is getrouwd geweest met P.Appelboom en heeft "een kind tot haren last", *f* 200,- van het ministerie van Binnenl. Zaken. Dit is besloten na een zeer uitgebreide briefwisseling tussen gemeente, provincie en Rijk (Raad van State). Het probleem voor Huijbergen is dat ze een kleine gemeente zijn (600 zielen) waarvan de ongeveer 300 zielen van het Bisschoppelijk Instituut "niets in de gemeentelasten bijdragen". Schoolopziener W.J.F. Juten vindt vd Heuvel een zeer flinke kracht, "een zeldzaam flinke, mag ik wel zeggen", iemand die van zijn school maakt wat er van te maken is. Maar over het dorp en zijn inwoners heeft de schoolopziener niet zo'n hoge pet op: "wat ik (Juten) over den aard der bevolking schreef dan is dat zeer problematiek, of dat onderwijs wel nut doet; noodig is het zeker niet". Het betreft hier de kwestie van wel of geen vergoeding voor het geven van de Franse taal in Huijbergen. De situatie in Huijbergen om met Woensdrecht en Ossendrecht te vergelijken 'gaat zeer mank´. Het arch.nr. 405, inv.nr.1091 geeft uitvoerig weer hoe het beroepschrift naar koningin Wilhelmina wordt verwerkt. Govert vd Heuvel en Juffr. Horsten bijten in het zand: beroep ongegrond verklaard! Govert verdient voortaan *f* 1925,- en de juf *f* 1250,-. Hij krijgt voor de hoofdakte *f* 200,- en *f* 100,- voor gebruik bijakte (Frans). Helaas krijgt Mej. Cornelia Maria Johanna Horsten op 21 augustus 1919 tijdens de openbare vergadering van de raad te horen dat ze 12 november 1919 op straat komt te staan wegens 'ontvolking en opheffing der openbare school', als gevolg van de oprichting 'eener Bijzondere School'. Eigenlijk was het al lang een bijzondere school. Dat blijkt uit arch.nr 405, inv.nr.1106: "geen enkel andersdenkende leerling heeft in de laatste 40 jaar de Openbare School bezocht en in de toekomst niet zal bezoeken", verklaren Petrus Hectors (voorz) en Bernardus van Pul (secr. van het R.K. Parochieel Armbestuur te Huijbergen. Zij willen alles van de school overnemen; leermiddelen, schoolmeubelen, onderwijzerswoning en de bijbehorende grond.

Juf Horsten krijgt wel wachtgeld. Niet alleen de 'onderwijzeres van bijstand', ook Govert van den Heuvel gaat met ontslag wegens zijn nieuwe aanstelling als hoofd in Woensdrecht per 1 juli 1919. Juf Horsten wordt dan plaatsvervangend hoofd m.i.v. die datum en blijft dus tot 12 nov 1919. In 1923 blijkt ze aan de openbare school in Zundert te staan.

Govert verdiende in 1919 een jaarwedde van *f* 3180,- én *f* 110,- voor het geven van herhalingsonderwijs. Ter vergelijking: de burgemeester had een inkomen van *f* 550,-, de secretaris *f* 650,- en de ontvanger *f* 225,-. De gemeenteveldwachter *f* 475,-.

Maar hij wil graag tot 1 augustus 1919 in de onderwijzerswoning in Huijbergen blijven wonen. Dat kan mits hij *f* 15,- huur zal betalen. Aanvankelijk wordt dat door de raad van Huijbergen afgewezen, maar bij de heer Districts-Schoolopziener wordt hulp ingeroepen en zie: toen kon het wel, al zeggen B en W van Huijbergen dat ook zonder *'inroeping der hulp het besluit toch wel genomen zou zijn'*. Was getekend de Burgemeester van Huijbergen: P. van Agtmaal. De raad van Woensdrecht betaalt *f* 15,- uit de pot *'onvoorziene uitgaven'*.

De raad had al op 6-6-1919 het besluit genomen tot aanbesteding[1] ter verbetering en in orde brengen der woning van het hoofd der school. Mogelijk was dat van Van den Heuvel de voorwaarde aan het gemeentebestuur om naar Woensdrecht te komen.

Het onderwijzersteam in 1920

- Govert van den Heuvel, geb. 12-6-1869, hoofdonderwijzer, bevoegdheden Akte 77 b. j en l, 32 dienstjaren, gehuwd, jaarsalaris *f* 4458,-

- C.A. Aarsen, geb. 4-5-1896, onderwijzer van bijstand, bevoegdheden 77 b, j en l, 5 dienstjaren, ongehuwd, jaarsalaris *f* 2180
- J.C. Verdult, geb. 2-4-1867, idem, 77 a en j, 32 dienstjaren, gehuwd, 2 kinderen, *f* 2804,-,
- J.P. Vermaat, geb. 19-6-1869, idem, 31 dienstjaren, gehuwd, 1 kind, *f* 2737,
- L.A. Nelen, geb. 31-8-1896, idem, 4 dienstjaren, ongehuwd, *f* 1660,-
- W.J. Gijzen, 8-6-1898, idem, 1 dienstjaar - ongeveer in functie van 1-15 jan en van 16 juli-31 dec, *f* 781,25. In militaire dienst van 15/1- 15 jul 1920
- G, Hof , geb. 14-12-1895, onderwijzer van bijstand tijdelijk, van 1 feb tot 15 aug in functie, gehuwd, 1 kind, *f* 701,25

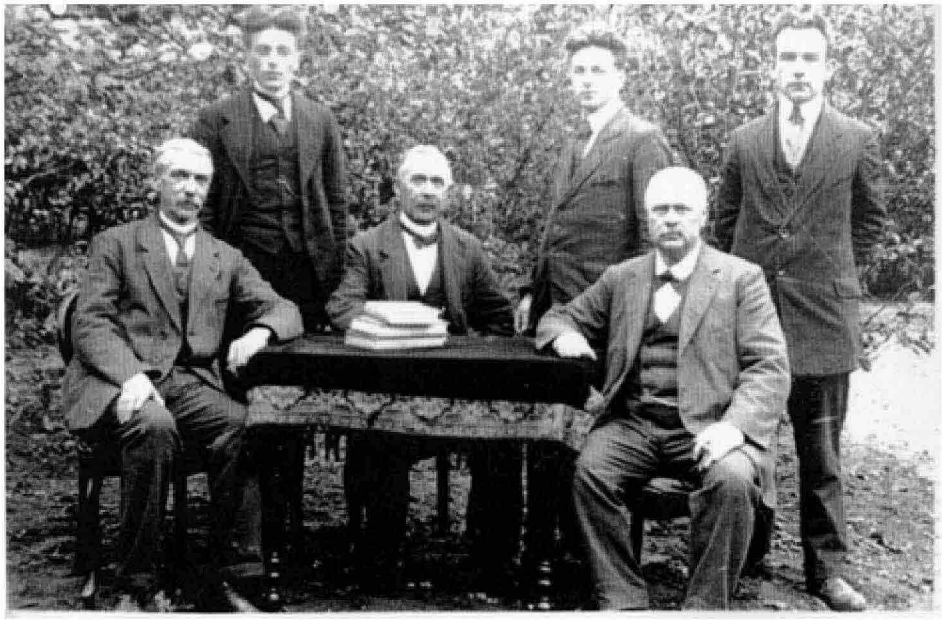

← *In 1920 de leerkrachten aan de Nieuweweg. V.l.n.r. J.Verdult, L. Nelen, schoolhoofd Govert van de Heuvel, W. Gijzen, J. Vermaat en C. Aarsen.*

1, 1 C. Theuns voor f 3965,- 2 A Plompen f 3970,- en 3. A. de Rooij f 3950,- De bouwkundig opzichter heeft echter maar f 2400,- geraamd! Daarom wordt met algemene stemmen de aanbesteding geannuleerd en besloten het werk te doen uitvoeren in dagloon door de Gebr. Groffen voor een bedrag hoogstens f 2653,-!

Wat werd er van Jan Mercx na zijn vertrek?

Een triest vertrek in 1919. Kort daarvoor begraven zij er nog hun 2,5 maand oude zoontje Martinus, gestorven op 14 mei. Van hun andere kinderen worden er twee non bij JMJ en één frater-onderwijzer in Tilburg.
Oudste zoon Wim verhuist niet meer mee, wordt timmerman en later architect, en de tweede zoon Hendrik, Hein genoemd, zoekt het avontuur en vertrekt naar 'ons Indië', later Indonesië.

Omdat de familie, klein- en achterkleinkinderen, anno 21e eeuw, eerst dachten dat hun opa Jan Th. Mercx destijds in 1919 naar Borculo verhuisde, dreigde er een misverstand: in het archief aldaar kwam hij niet voor! Én de St. Jorisschool van Borculo werd pas in 1922 opgericht. Er klopte iets niet. Het bleek Beltrum te zijn in de gemeente Eibergen, waar hij met zijn vrouw en kinderen neerstreek. In het bevolkingsregister komen ze hier onder de naam Mercx , én als Merex voor! De gemeente Eibergen sticht inderdaad een openbare lagere school in Beltrum in 1919. En daar wordt Jan Mercx benoemd. Echter: zijn verblijf is er niet van lange duur: in 1921 moet hij alweer vertrekken vanwege een conflict. Tegen het advies van de geestelijk adviseur in, dat zal de pastoor geweest zijn, die waarschijnlijk al bezig was met de omvorming van de openbare school naar een katholieke, zou hij iets gedaan hebben wat hem noodlottig wordt. Want in 1922 wordt het vertrek een feit: het schoolbestuur benoemt een ander hoofd van de bijzondere school. Als reden wordt aangegeven dat Jan Mercx, tégen het advies van de geestelijk adviseur in, zich heeft laten benoemen tot bestuurslid van de ABTB (Alg Boeren- en Tuinders Bond; niet katholiek??) in Beltrum. Is dit de stok om te slaan geweest? Of is hij mogelijk weer in zijn oude kwaal vervallen? Mercx vecht zijn ontslag nog wel aan, tot in hoogste instantie bij de bisschop van Utrecht, maar verliest. Het schoolbestuur blijft bij haar besluit, hij moet weg als hoofd van de school. Én hij moet ook de dienstwoning bij de school verlaten. Zodoende wordt hij tijdelijk ondergebracht in een bestaand pand van de Boerenleenbank. Niet lang erna gaat hij met zijn gezin weer terug naar Brabant en wordt, met de hulp van zijn broer Martien, de schoolopziener, per 3 juni 1922 in Veghel gehuisvest. Ook daar vertrekt hij al per 1 oktober 1925, met een 'Getuigschrift van zedelijk gedrag'. Hij wordt op een riant wachtgeld gesteld, dat hem in staat stelt al vóór of in 1933 naar de Koningsweg 51 in 's Hertogenbosch te verhuizen! En hier wonen volgens zeggen, de gefortuneerden. Ook hierin vermoedt de kleinzoon Jan Mercx uit Stein de hand of lange arm van zijn oudoom Martien Mercx, de onderwijsinspecteur.

16 juni 1951 overlijdt Jan Th. Mercx op 82-jarige leeftijd te Berlicum.
Zijn vrouw Barbara was op 10 januari 1942 gestorven.

PS: Het verhaal in de familie Mercx ging dat Jan Mercx in Beltrum een pistool bij zich droeg!

Weer hoog bezoek

Met Rubert valt niet te spotten. Hij wordt de baas.

De Commissaris van de Koningin Van Voorst tot Voorst brengt op 11 juni 1921 weer een bezoek aan Woensdrecht. De nieuwe burgemeester is een echte bestuurder gebleken, die de baas is en de welvaart neemt toe.
Maar vermeldt de Commissaris: '*oud-burgemeester Moors, die hem (Rubert) vroeger steunde (*als raadslid, om van Mercx af te komen, jve*), werkt hem nu tegen.'* Volgens wethouder Dietvors *'was de secretaris Soffers baas, omdat Moors zich weinig of niet met de gemeentezaken bemoeide. Toen Rubert kwam, nam deze de leiding in werkelijkheid op zich'.*

De commissaris constateert ook dat de school sinds twee jaar goed draait onder het nieuwe hoofd. Deze maakt een goede start want het grote schoolverzuim, de directe aanleiding voor het ontslag van Jan Th. Mercx zo we eerder zagen, daalt onder Van den Heuvel al spoedig van 24% naar 5%!

.

De laatste beslissingen voor de overstap naar bijzonder onderwijs

Op 12 september 1921 richt Govert van den Heuvel zich tot de Edelachtbare Heren met het verzoek de pas aangebouwde 7e klasse te meubileren en de schoolbehoeften aan te schaffen. Hij stelt voor: "Liever eerst schoolbanken *('van firma Mes a.u.b.'),*2 borden *('type nr. 3 a.u.b.'*), een kachel, een boekenkast, vier gordijnen, een lessenaartje en een bankje *('zoals in de andere klassen'*) voor de onderwijzer. Het is een van de laatste beslissingen van het gemeentebestuur geweest.

In diezelfde tijd - 25-11-1921 - volgt er nog een beslissing die zeker geen doorgang gevonden zou hebben onder een toekomstig kerkbestuur. Er moeten twee vacatures worden ingevuld. De benoeming van twee leerkrachten voorgesteld door G vd Heuvel stokt even. Men merkt op, in de besloten vergadering, dat Mej. Johanna Elisabeth Leenen (een vrouw solliciteert!) op trouwen staat met sollicitant Jacobus Jozef Maria Tummers. De bedenkingen worden zo goed als geheel weggenomen door bijzondere omstandigheden:
1e zij is reeds op betrekkelijk gevorderde leeftijd,
2e volgens medisch attest schijnt het moederschap voor haar niet weggelegd te zijn en
3e mocht ze wel zwanger worden, dan neemt ze ontslag.

Wat blijkt: De voorzitter heeft al zo'n ontslagaanvrage in zijn bezit bij een eventuele bevalling!! Ze worden beiden benoemd.

Jacobus Arnoldus van Raay, de latere regisseur en secretaris/penningmeester van harmonie-, zang- en toneelvereniging de Scheldezonen, stond ondertussen wel al als derde op de voordracht. Hij zal op korte termijn ook als onderwijzer aan de school worden benoemd.

Van gemeentebestuur naar kerkbestuur

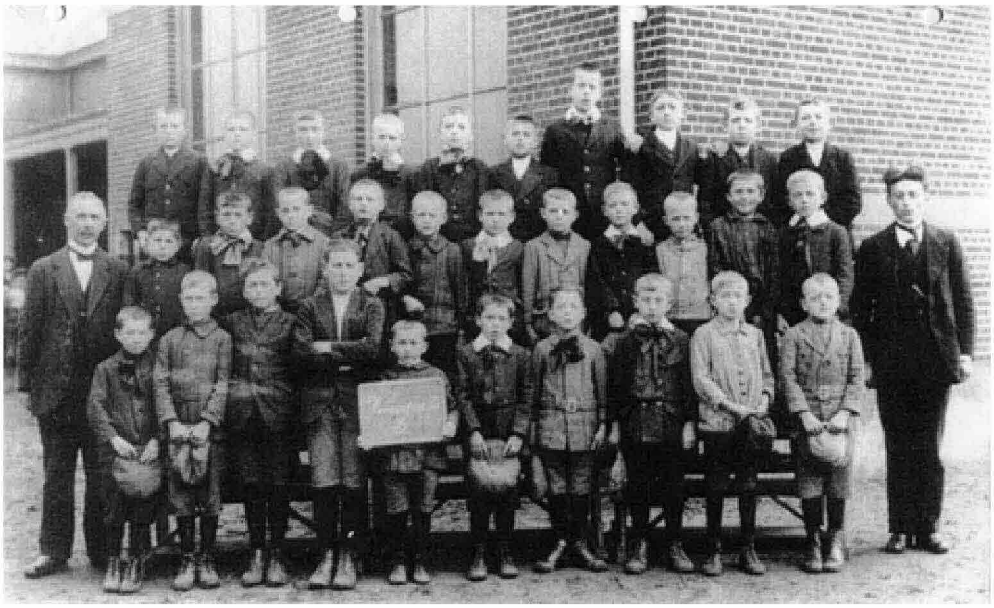

Wel deftig: niemand met klompen! Met Van den Heuvel links en Nelen rechts.

In deze zelfde vergadering van 25-11-1921, maar wel in het openbare gedeelte, valt het besluit, als logisch uitvloeisel van de lager onderwijswet 1920, *dat de openbare gemeenteschool voor jongens,* de meisjes zaten al vanaf 1888 'bij de nonnen', overgedaan wordt aan het R.K.Kerkbestuur, dat formeel bezig was tot beschikbaarstelling der nodige gelden voor het bouwen van een bijzondere school.

Door bijna alle ouders wordt voor hun schoolgaande kinderen bijzonder onderwijs verlangd en daardoor komt de openbare school leeg te staan, in theorie wel te verstaan!

"Met onttrekking der gebouwen aan den publieken dienst tot opheffing der Openbare Lagere School met ingang van 1 September 1922 aanstaande": Overwegende: dat de Raad heeft besloten tot opheffing van Openbare Lagere school, dat het R.K. Kerkbestuur genoegen neemt met de beschikbaarstelling van de school met toebehoren, en dat de waarborgsom van het R.K. Kerkbestuur in de gemeentekas zal worden gestort én het positief advies van de Heer Inspecteur van het Lager Onderwijs d.d. 27 juni 1922, wordt besloten:

1 september 1922 overgang naar kerkbestuur, eervol ontslag voor onderwijzend personeel.

"Alvorens hiertoe over te gaan, voelt de Voorzitter zich verplicht dank te brengen aan het hoofd en verder personeel der school. Met genoegen heeft hij geconstateerd dat het onderwijs gedurende de drie laatste jaren is vooruitgegaan waardoor de school thans is geworden een eersteklas schoolinrichting, waarvoor hij in het openbaar hulde brengt aan het hoofd en verder personeel der school voor al hetgeen zij gedaan hebben". Na zoveel lof: iedereen werd herbenoemd.

Vanaf 1857 gold de wet die de gemeenten verplichtte tot het dragen van de kosten van (openbaar) onderwijs. Ook in Hoogerheide. Echter: de financiële gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs, bij wet, vond plaats in de Lager Onderwijswet van 1920. Was aanvankelijk de aanhef van artikel 194 van de Grondwet sinds 1848: "Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der regeering", vanaf 1920 werd dit artikel zonder het woord 'openbaar' in de Grondwet opgenomen. Zodoende werd onderwijs als geheel voorwerp tot aanhoudende zorg, lees financieren van het onderwijs, door de regering.

Tiest Suijkerbuijk

Na zijn opleiding in Oudenbosch start de jonge meester Tiest Suijkerbuijk zijn carrière, niet op de school in de Nieuweweg, maar van 16 april 1920 tot 20 november 1922 in Putte bij juffrouw Fraeters.
Al gauw daarna staat hij toch aan de vroegere school van de vader van zijn boezemvriend Wim Mercx, en wel voor veertig jaar. Hij begint er in de eerste klas. Die benoeming geschiedt door de pastoor! De burgerlijke overheid heeft inmiddels niets meer met de benoemingen in het bijzonder onderwijs te maken.

Al sedert de kleuterjaren is Tiest de boezemvriend van Wim Mercx, de zoon van het oud-schoolhoofd Jan Th Mercx.
Daar, in en rond die dienstwoning, met zijn mooie heg en prachtige fruitbomen in de tuin, naast de school in de Nieuweweg, is het de straat overstekend, in vogelvlucht, binnendoor over de Leemberg tegenover de school, maar een paar honderd meter van de plek in de Onderstal, waar zijn vriendje Tiest Suijkerbuijk woont.
Die woont daar met zijn moeder, zusje Anna en een paar jaar later met halfzusje Dien én (stief)vader Jan Linders.
De biologische vader van Tiest, Adrianus Wilhelmus Suijkerbuijk en zijn vrouw Kee de Moor, de moeder van Tiest, waren rond de jaren 1900 keetbaas bij grond- en kanaalwerkzaamheden in Dortmund in het Ruhrgebied. Daar wordt hun zoontje Tiest geboren. Vrij kort daarna is het gezinnetje vanwege vaders gezondheids gedwongen teruggekomen naar Woensdrecht. In 1904 krijgt Tiest nog een zusje, Anna. Vader Adrianus Suijkerbuijk is een jaar later op zeer jonge leeftijd overleden in het ziekenhuis van Utrecht.

De vraag blijft of Tiest zich opgenomen en beschermd voelde bij zijn vriend Wim Mercx thuis. Waarschijnlijk wel. Hij zal het wel gezellig gevonden hebben in het grote gezin in de onderwijzerswoning naast de school. Zag Tiest een vaderfiguur in bovenmeester Jan Mercx toen zijn vader gestorven was? Waarschijnlijk is Tiest Suijkerbuijk wel door Mercx gestimuleerd, toen op school bleek dat hij goed kon leren. Daarbij kan het geen toeval zijn dat stagiair/kwekeling Edouard de Moor, die wat later ook nog als onderwijzer benoemd wordt, op voorspraak van Mercx, ook invloed heeft gehad op de keuzes en studie van Tiest Suijkerbuijk. Zeker als men weet dat Edouard zijn vader, Doeltje (Adrianus) de Moor, en Tiest zijn moeder, Kee de Moor, familie waren: meester Edouard de Moor was een volle neef van Tiest zijn moeder. Ook wat betreft opvoeding zal het deftige gezin van Mercx wel invloed gehad hebben op het arbeiderskind Tiest.

Moeder Cornelia (Kee), links boven, met haar ouders en haar zoon Tiest en zijn twee zussen Anna en Dien. Was hij die dag geslaagd voor onderwijzer?

Verliefd

Tiest Suijkerbuijk en Wim Mercx kwamen veel bij elkaar over de vloer. Tiest zal ook niet blind gebleven zijn voor het vrouwelijk schoon dat zich voor zijn ogen ontwikkelde in het gezin Mercx. Op een gegeven moment was er sprake van een opbloeiende liefde tussen Tiest en de oudste dochter Annie Mercx. Tiest stond natuurlijk bij zijn eigen familie in aanzien omdat hij student was aan de Bisschoppelijke Kweekschool in Oudenbosch. Maar zeker gezien tegen de arbeidersachtergrond van Tiest zijn ouders en zijn latere stiefvader, schaapherder Linders. In de ogen van bovenmeester Mercx was het echter een onmogelijke missie dat er sprake zou kunnen zijn van een serieuze verhouding. Was Tiest te min? Of stond het van meet af aan vast voor Mercx dat zijn dochters non moesten worden?

Tiest viel bij Mercx uit de gratie. Gevolg: hij werd van de foto geknipt. Hoe symbolisch kan een foto zijn....?

Toen de bovenmeester bemerkte dat zijn dochter Annie verliefd was op Tiest, stak hij er dus een stokje voor. Enigszins te begrijpen was het wel: Annie moet ongeveer 15 geweest zijn, want ze werd geboren op 21 november 1903.

Op een dag ontbood meester Mercx Tiest, ná de hoogmis(!) zoals in bepaalde kringen gebruikelijk, en riep hem op zeer brute en onvriendelijke manier ter verantwoording. Hij gaf hem te verstaan dat er niks van kon komen, van een verkering. Was Tiest inderdaad te min voor de als hooghartig bekend staande bovenmeester? Was hijzelf, Mercx, door de omstandigheden juist in die jaren rondom zijn persoon zó gefrustreerd geraakt, dat hij daar Tiest slachtoffer van liet worden?

Kleinzoon Jan, anno 2014, op zijn 86e: *"Het zusje van mijn vader, tante Annie, is misschien wel al op wat latere leeftijd van verdriet bij de nonnen van JMJ ingetreden, later gevolgd door haar zus, mijn tante Maria Martina, van 29 juni 1907, die vier jaar jonger was. En hun zus, tante Lenie is later ook nog op de kostschool bij de nonnen van JMJ geweest."* Dat alles weet Jan uit Stein zich nog te herinneren uit overlevering van zijn vader Wim. Als jonge vrouw treedt tante Annie bij veel neefjes en nichtjes op als baakster en later, als religieuze, in het vak van

verpleegster tijdens haar werkzame leven in de orde van JMJ. Tante Annie blijft met haar oudste neefje Jan uit Stein in contact en legt daar regelmatig, minstens één keer per jaar op weg naar Maastricht, een bezoek af. Bij zo'n gelegenheid vertelt ze dat Tiest erna nog enige tijd wekelijks brieven is blijven sturen. Ze is echter 'niet voor een huwelijk in de wieg gelegd', zo beweert ze dan en is daarom in het klooster ingetreden. Later is gebleken dat de Baard Mercx de brieven van Tiest heeft achtergehouden. Annie overlijdt op bijna 90-jarige leeftijd in Boxtel.

De derde zus van Wim, tante Cor, was lesbisch. De twee jongste zusjes stierven op jeugdige leeftijd in 1917 binnen drie dagen. Dat er een definitief einde kwam aan een prille liefde tussen Annie en Tiest getuigt het feit dat Tiest Suijkerbuijk ongenadig van de foto geknipt werd waar ze beiden nog opstonden. Uiteraard komen de bijgaande foto's op pagina 45 uit verschillende 'bronnen'. *'Typisch dat geen enkel meisje in het gezin van mijn opa het tot een huwelijk bracht',* aldus kleinzoon Jan uit Stein.

In het midden: de twee ingetreden zusjes Annie en Maria Martina Mercx met hun familie

Vriendschap

De vriendschap tussen Tiest Suijkerbuijk en Wim Mercx wordt hechter en hechter en zal heel hun leven blijven duren, inclusief die van de respectievelijke latere echtgenotes Dien (Suijkerbuijk-) Leenaarts en Betsie (Mercx-)Nuyten.

In de loop der jaren trekken met name heel wat donderdagen, want dan is de weekmarkt, vooral in de vakanties, Tiest Suijkerbuijk en zijn vrouw met de tram naar de markt in Bergen op Zoom. De tram stopte praktisch voor de deur bij zowel meester Suijkerbuijk op Hoogerheide als in de Zuivelstraat in Bergen op Zoom bij Wim en Betsie Mercx, vlakbij het adres waar ze woonden. Wim, die destijds niet met zijn ouders was meeverhuisd, was na zijn trouwen met Betsie Nuyten in Bergen op Zoom gaan wonen in de Zuivelstraat, naast de groentewinkel van Betsie d'r ouders.

Vaak wordt er dan ook een stop gemaakt bij de familie Mercx om een bakske koffie te drinken in de achter de winkel gelegen kamer, waar Wim en zijn vrouw Betje, na haar trouwen zo genoemd, een voor die tijd wat luxere 'snoep' winkel uitbaten onder de naam 'Bensdorp'.
Cor Ots-Suijkerbuijk, 86 jaar nu in 2014 en oudste dochter van vader Tiest en moeder Dien -met als koosnaam Moeneke- herinnert zich tot op heden die bezoekjes bij de familie Mercx, omdat er altijd wel een snoepje 'van de kar' viel.
Verder wist Cor nog te vertellen: "De zoon van ons Diny, die nu in het ouderlijk huis van ons vader woont, zit op hetzelfde opkamertje te studeren als zijn grootvader Tiest honderd jaar geleden in de Onderstal."

Tiest en Diena links, met vrienden Wim Mercx en Betsie Nuyten rechts en in het midden Sjef Govaerts met Corrie van Egeraat

Verkeerd verstaan

De volgende anekdote stamt uit de periode dat er onder de kinderen ten huize van de familie Mercx-Nuyten in Bergen op Zoom een beetje gieberig wordt gedaan als de graag geziene familie Suijkerbuijk bij hun thuis langskomt. Jan Mercx, oudste kind uit het gezin van Wim en Betje, vertelt nu: "Moeneke Suijkerbuijk was gezegend met een behoorlijk achterwerk, dat zeer beweeglijk schudde tijdens het lopen. Wij noemden dat haar '*wiemelwáárk*', op zijn Hoogerheides uitgesproken; een naam die we, naar ik nu bedenk, waarschijnlijk van onze ouders opgevangen hadden. Pas veel jaren later bleek die naam echter ontstaan te zijn vanwege het feit dat, als Tiest en Diena(!) langskwamen, de laatstgenoemde bij binnenkomst - het was de tijd van werkloosheid en werkverschaffing in de jaren dertig, en mijn vader zal even zonder werk geweest zijn - altijd vroeg bij binnenkomst: *"È jullie Wiem al wáárk'?"* En zo werd op de Hoogerheidense klanken meester Suijkerbuijk z'n vrouw Dien Leenaarts: 'Wiemelwaark'!

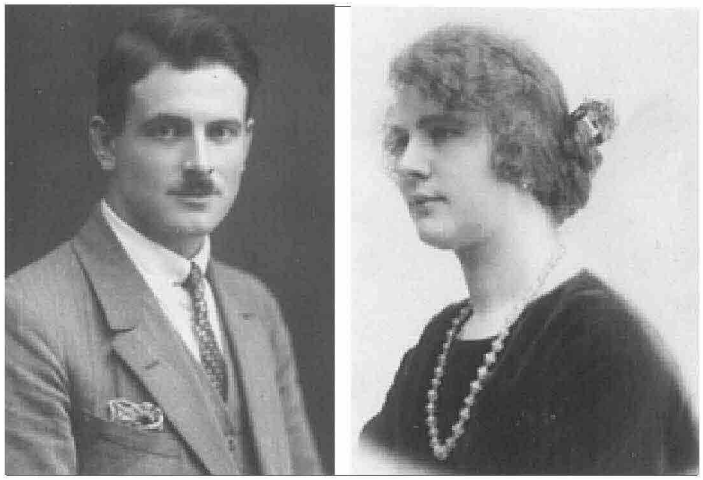

Wim Mercx met zijn vrouw Betsie Nuyten

Nadat meester Tiest Suijkerbuijk ('Tiestje Bal') eind 1922 aan de school op de Nieuweweg was aangesteld kreeg hij daar de 1e klas als begin. Zijn collega's: Louis Nelen de 2e, meester Nol Franken ('lomp geboren en nooit wat bijgeleerd') de 3e, meester Suijkerbuijk ('jullie hebben het verstand van 'anderhalve man en een pèèrdenkop'), later Piet Weyts ('de Bèèrschep'), weer de 4e, meester Tummers ('de bokken gaan we van de schapen scheiden') de 5e, en meester Van Raaij ('de'n Ekster') de 6e klas. Het Hoofd van de school, Govert v.d. Heuvel, had zoals gebruikelijk de hoogste klas en was actief in het stimuleren van landbouwonderwijs.

Op dit terrein heeft hij vaak in de clinch gelegen met Mercx toen hij nog in Huijbergen hoofd was.

Meester Tiest Suijkerbuijk wordt een van de populairste meesters daar op die jongensschool voor Woensdrecht/Hoogerheide. Nadat hij in het huwelijk treedt en een gezin gaat stichten trekt hij in het o zo markante huis op de hoek van de Duinstraat/ Antwerpsestraat(weg). Links woont de meester met zijn uiteindelijk zeven kinderen en rechts aanvankelijk Mie den Hoepel, 'tante Mie', voor intimi. In de oktoberdagen van 1944 branden op De Verwoeste Hoek'14 huizen af en vele andere worden zwaar beschadigd, waaronder dat van meester Suijkerbuijk.[2]

In het grote pand woonde meester Suijkerbuijk met gezin in de linkerhelft en rechts Mie d'n Hoepel,'tante' Mie.

2. Na de oorlog, als het vliegveld wordt bevolkt door de Koninklijke Luchtmacht en veel beroepsmilitairen onderdak zoeken, zal dat rechtergedeelte naast Suijkerbuijk bewoond worden door het echtpaar Van Empel. Hoge Piet Van Empel zorgt voor een snelle wederopbouw van het huis. Hun dochtertje Emilie wordt op 22 december 1947 daar geboren. Ze wordt later per januari 1989 als Mr. Emilie Van Gelderen -Van Empel deken van de orde van advocaten in het arrondissement Breda.

Schoolhoofd Coremans

Bovenmeester Adrianus Coremans volgde 1 april 1934 G. van den Heuvel op als hoofd der school. Hij zou er tot 16 oktober 1957 blijven. C. Hopstaken nam de functie van hem over.

Wat meester Suijkerbuijk veel pijn heeft gedaan is het feit, dat hij bij de pensionering van meester Janus Coremans niet in aanmerking kwam deze op te volgen. Zoon

Piet: *'Dat werd in 1962 zijn veel te vroege dood, er moest iemand van buiten komen.'*

Foto: Bovenmeester Coremans hier links met meester Kops en diens klas van 1948

De school aan de Nieuweweg kort na WO II

De ongekende verwoestingen in oktober 1944 van W.O.II, waren ook aan de R. K. Jongensschool en de woning van de hoofdonderwijzer Adrianus Coremans, beide in de Nieuweweg, niet voorbij gegaan. De op dat moment bijna veertig jaar oude school, nog zonder spouwmuur en dus heel vochtig, was wel aan vernieuwing toe eigenlijk. In die zin kwamen de oorlogshandelingen op een moment dat het plan voor een modernere vernieuwde school toch wel aan de orde zou zijn gekomen.
Sedert de zomer van 1944 en na de oktoberdagen van dat jaar was er maandenlang geen onderwijs in de school aan de Nieuweweg mogelijk. Later werden de restanten van het gebouw provisorisch opgeknapt zodat een paar lokalen gebruikt konden worden.

Een aantal klassen werd elders in het dorp Hoogerheide bij de harmoniezaal van bakker Verschuren, in de balzalen van Alcazar (Den Drop) en Casino (Den Dolly) en in Woensdrecht, café Peters ondergebracht. Cosijn: *"De daken van die gebouwen waren min of meer een zeef en het geschrevene op de schoolborden verdween bij een sterke regenval als sneeuw voor de zon. Ook kwam poeslief of het hondje van de cafébaas wel eens tussen de banken kijken en snuffelen. En de geur uit de keuken verried wat er 's middags werd opgeschept."* Op 1 september 1945 konden in het patronaat drie klassen terecht. Ondertussen werd er hard gewerkt om de kapotte jongensschool enigszins op te knappen: in december 1945 konden daar vier klassen worden ondergebracht. Het

schoolmeubilair was een rommeltje en *'ver van fraai'*, schrijft Cosijn: de hele inventaris bestond uit geleende banken uit Huijbergen en een hoop kapot materiaal van eigen banken en schoolborden, zoals die uit de strijd waren gekomen.
Terwijl architect Hurks uit Roosendaal begon met de plannen om de school te zijner tijd geheel te vernieuwen, werd de naast de school gelegen hoofdonderwijzerswoning van bovenmeester Adrianus Coremans, onder architect Bakx en door aannemer Janus Kil, opnieuw opgebouwd. Kil was de laagste inschrijver. In 1947 was de woning gereed en kon de familie Coremans terug naar hun huis. Ze hadden tijdelijk, drie jaar, onderdak gevonden in een pand aan de Ossendrechtse weg (naast het huidige restaurant La Cucina.)

De zwaar beschadigde R.K.Jongensschool aan de Nieuweweg in Woensdrecht

Pas op 21 maart 1948 waren de plannen en tekeningen van Hurks beschikbaar voor het kerk- tevens schoolbestuur onder leiding van de voorzitter, pastoor Konings. De werkzaamheden werden beraamd op f 80.000,-. Op dat moment stak de discussie weer de kop op of het wel nodig was de school op dezelfde plek te laten herrijzen. Immers, vanaf 1 april 1947 was in Woensdrecht een eigen gemengde school voor meisjes én jongens opgestart, onder leiding van hun nieuw benoemde hoofd, de heer Schuurmans, afkomstig uit Dordrecht. Zodoende kwam begin vorige eeuw de nieuwe jongensschool in de Nieuweweg, destijds nog als openbare school én als compromis met de Woensdrechtse pastoor Middelaer op de grens van de twee dorpen neergezet, wel erg uit de richting te liggen. 'Die van Hoogerheide', de leden van het kerkbestuur, gaven de voorkeur aan een meer centrale plaats in de parochie Hoogerheide nu de jongens van Woensdrecht zich bij meester Schuurmans in Woensdrecht aanmeldden. De discussie kreeg geen feitelijk resultaat voor 'die van Hoogerheide': het Rijksbureau voor wederopbouw gaf geen toestemming de school elders op te richten. De aanbesteding leverde als laagste inschrijver de aannemers Van Eekelen en Damen uit Roosendaal op die voor f 75.000,- een en ander beloofden te realiseren. Tijdens de voortvarend aangepakte grote verbouwing en vernieuwing rond de jaarwisseling van '48/'49 begonnen, kon men geen leerlingen gebruiken. Alle klassen werden elders ondergebracht, in het patronaat en 'op het kamp'.

Feest in de nieuwe school

Op 10 oktober 1949 is het groot feest in de toenmalige gemeente Woensdrecht: de hernieuwde school wordt plechtig in gebruik genomen; en we halen de woorden van kapelaan Cosijn letterlijk aan: " *De dag werd begonnen met een solemnele H. Mis, opgedragen door de Zeer Eerwaarde Heer Pastoor G. Konings, geassisteerd door de Kapelaans M. Cosijn en Chr. van Beek. In de Vroegmis waren alle schoolkinderen te communie gegaan. Want na zeven jaren ballingschap zouden ze nu weer allen tezamen in hun vernieuwde school verenigd zijn.*" Cosijn geeft ons een beeld hoe en met wie

het feest die dag werd gevierd: *"Onder de aanwezigen bij de H. Mis waren o.a. de Zeer Eerwaarde Heer Rector H. Adriaansen als Bisschoppelijk inspecteur, inspecteur van het lager onderwijs Eggermont, het college van B. en W., burgemeester Mazairac en de wethouders Th. Jacobs en G. van Gemert, de pastoor van Woensdrecht Alph. Stallaert, de rector van het St. Philomenagesticht R. Dierick, architect J. Hurks, de aannemers Damen en Van Eekelen alsmede het kerkbestuur: Egidius Verrest, Christ Daverveldt en Louis Nelen en vanzelf het onderwijzend personeel: Adrianus Coremans, Jac. Van Raay, Johannes Baptiest Suykerbuyk, Piet Hermans, Piet Weijts, Arnold Franken en Mejuffrouw Ceulemans.*
Na de H. Mis gingen allen naar het vernieuwde schoolgebouw voor de plechtige inzegening. Pastoor Konings, Kapelaan Cosijn en Kapelaan Van Beek zegenden de kruisen en de beelden. Daarna kwamen de gebruikelijke speeches, waarbij vooral het verleden werd gememoreerd, hoe, trots de ontzettende moeilijkheden, het onderwijs doorging en op peil werd gehouden. Nadat dit gedeelte was doorgeworsteld, ging men over tot een gesprek in intieme kring, ***waarbij de Schiedammer ter tafel kwam. De jeugd genoot wel het meest van hun reep chocolade en de vrije middag****."*
Tot slot geeft 'Cosijntje', hij was klein van stuk, nog wat complimenten: ***"Eenvoudig gezegd: het is een pracht van een school, fris geschilderd en de lokalen vol licht met de nieuwste schoolbanken. De w.c.'s met waterspoeling zijn in het gebouw ondergebracht in een gang. Het is voor de gemeente een aanwinst en een echt Hurks-gebouw. Wat Hurks bouwt is af!"***
De school, tegenwoordig De Stappen geheten, staat er in hoofdlijnen nu nog! ♣

♣♣♣♣♣

Kleinzoon Jan, die de aanleiding van deze serie was, heeft helaas het einde van het verhaal over zijn opa, schoolhoofd Jan Th. Merkx, niet meer volledig gepubliceerd gezien. Hij is deze zomer overleden. De schrijver heeft hem echter nog wel het concept gestuurd.

Jan en zijn broertje Piet, met opa Jan Th. Mercx voor de bekende fontein in Bergen op Zoom aan de Stulemeijerlaan in de tijd dat hij bij zijn zoon inwoonde.

Mercx' ijdelheid blijkt als we zien dat hij zijn eigen bidprentje opstelt en niet zuinig is in complimenten uitdelen aan zichzelf! →

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

JOHANNES THEODORUS MERCX

oud Hoofd eener Openbare school, oud Onderwijzer aan de R.K. Kweekschool te Hagerheide, oud Hoofd van Rijkslandbouwcursussen

sedert 10 Januari 1942 weduwnaar van

MEVROUW

ANNA BARBARA van de LAAR

de dierbare overledene werd geboren te Vierlingsbeek op 25 Januari 1869 en overleed te Berlicum na voorzien te zijn van de H.H. Sacramenten der Stervenden op 16 Juni 1951.

Hij was een eenvoudig en oprecht man, vers van alle openbaar vertoon; een getrouwe leerling van Jezus; steeds graag anderen weldoend met milde hand.

De gehele natuur had zijn oprechte liefde: ze was voor hem de werkplaats van Gods steedsscheppende hand.

Dierbare Kinderen, ook uw Vader verlaat U nu vergeet hem niet in uwe gebeden. Ik heb U allen zo teder bemind. Dient God getrouw, weest steeds eensgezind, onderhoudt onze vermaningen en gij zult leven.

Gij, mijne Dochters en gij mijn Zoon, die wij uit liefde tot Jezus aan Hem hebben afgestaan, houdt niet op voor mijne ziel te bidden, opdat ik spoedig met Moeder de eeuwige vreugde des Hemels moge genieten.

O, Maria, Moeder van altijddurende Bijstand sta mij bij; Zoete Moeder van Den Bosch zegen onze Kinderen en Kleinkinderen en alle mensen.

Heer, wees mij arme zondaar genadig.
Barmhartige Jezus, ontferm U mijner.

INFORMATIE VOOR DE LEZER

"Tijding" is het periodiek van de heemkundekring "Het Zuidkwartier" en verschijnt 3x per jaar. Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omvattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij het secretariaat en de heer Cor Cleeren, Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte - tel. 0164 60 35 33, Cormar65@ziggo.nl.
Tevens zijn losse nummers van "Tijding" bij hem verkrijgbaar. De normale afleveringen kosten € 4,00 per stuk (van het lopende jaar € 7,00).
De contributie bedraagt € 20,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 8,00 extra aan portokosten in rekening gebracht. Voor België € 10,00.
Nieuwe leden kunnen zich ook opgeven door middel van storting van de jaarcontributie op gironummer NL15 INGB 0002 7604 67 t.n.v. penningmeester Heemkundekring "Het Zuidkwartier", KLM Laan 6, 4631 JW Hoogerheide.

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Vormgeving Tijding: Maria Rosskamp
Druk: Marwa Print & Copy, Nieuwstraat 110, B2910 Essen

BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER"

Voorzitter:
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Vice-voorzitter:
de heer C. van Beeck, tel. 0164 60 38 04
e-mailadres: cvanbeeck@wanadoo.nl
Secretariaat:
mevrouw E. Cleeren, tel. 0164 60 67 58
e-mailadres: secretaris@hkk-zuidkwartier.nl
Penningmeester:
mevrouw E. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
e-mailadres: klaassen.bep@gmail.com
Websitebeheerder:
de heer S. Schauenburg
e-mailadres: webmaster@hkk-zuidkwartier.nl

Bestuursleden:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl

mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
e-mailadres: dverbeek@ziggo.nl

CONTACTADRESSEN WERKGROEPEN www.hkk-zuidkwartier.nl

Redactieraad: kopij inleveren bij
mevrouw F. Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com
of: mariarosskamp@planet.nl
Archeologie:
mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
De Hortensia 11, 4631 DG Hoogerheide
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl
Documentatie:
de heer C. van Opdorp, tel. 0164 61 38 30
Hof van Holland 18, 4631 VZ Hoogerheide
e-mailadres: cvanopdorp@hotmail.nl
Evenementen:
de heer J. Lauwerijssen, tel. 0164 61 39 79
Zandfort 8, 4631 RK Hoogerheide
e-mailadres: janlauwerijssen@hotmail.com
Fotografie:
de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
KLM laan 6, 4631 JW Hoogerheide
e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com
Genealogie:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl
't Kwartier/ heemtuin:
mevrouw M. Wattel, tel. 0164 61 39 34
Antwerpsestraatweg 1, 4631 NK Hoogerheide
e-mailadres: odilde6@gmail.com
Museum:
mevrouw F. Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com
Oude handwerktechnieken:
mevr. B. Brokken, Van Weerden Poelmanlaan 11
4631 JZ Hoogerheide, tel. 0164 61 28 62
e-mailadres: bepdirkbrokken@hetnet.nl
Oude talen, gezegden, spreuken enz.:
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
De Acacia 33, 4631 DB Hoogerheide
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Toponymie: ad hoc

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historiekaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

Sgrauen
Euersdyck
Bisclinge
Sluys
Cruynyghe
LAENT
Sluys
Onse Vrauwe poelder
Viminghen
Dydekenskere
DEN BROUWER
Grawege-Worde
Valkenisse
ARS
Bakendorp
Barlande
DEN
Kiel lant
Hier Woordt de Vloot
oet Bevoechten Van
eenige H. Sta'Sch
HOONT
Ooßenneße
Heynsdyck
Niev Lans Polder
Zauts Polder
Maria Poldre
Zandenhoff
Houteneße
Campen
Platten
Aendyck
Heynsdyck
Speelmans Polder
Poelder van Namen
Bou
Ravensberch
Ooss Vogel
West Voegel
Fort Roon
S Pauwels
Zantberge
Lams weerde
HVLS TER
Ver Drone
Groeuwe
Landt
Pouk Vlet
Den
AMBA
van
Grouwe
Rape
Dullart
CHT
Sant berch
HVLST
Moer Vaert
Redoet
Beoostenblyde
Nassou
Kielbrecht
Spinola
De clyngen
Absdale
Stans stene
Steenschen dyck
Dunecot
Verbroe
Foert
Voer houte
La Paema
Vracene
S. Gilles
Sluys
Steken
Twee Brabansche Mylen